

VAHDET-İ VÜCÛD

ELL HACC
HÜSEYİN VEDAD

İstanbul
1430/2009

İ Ç İ N D E K İ L E R

1)Dibâce.....	1-8
2)Vahdet-i Vücûd Fikriyatının Doğuşu.....	9-10
3)Vahdet-i Vücûd Hakkında Görüşler.....	11-21
a.Lehinde Görüşler	
b.Aleyhinde Görüşler	
c.İkinci Bin Yılın Müceddidi	
d.Vahdet-i Vücûd ve Panteizm	
4)Allah'ın Zâtîyeti İle İlgili Bazı Âyet ve Hadisler.....	23-28
5)Vahdet-i Vücûd Kelimesinin Allah'ın Bugün Lütfetmiş Olduğu İlhamlar İle Değerlendirilmesi.....	29-72
a.Miraç'tan Sonra “Halka Dönmek” Ne Demektir?	
b.Müceddid Kelimesi Nasıl Anlaşılmalıdır?	
c.Vacibül Vücûd Kelimesinin Hatmül Velâyet Sırrı İle İdraki	
d.Vahdet-i Vücûd Kelimesinin Hatmül Velâyet Sırrı İle İdraki	
6)Allah'ın Zâtîyet-i İlâhîyesinin Hatmül Velâyet Sırrı İle Tekellümü.....	73-80
7)Sonsöz.....	81-87
8)Lügatçe.....	88-91

D Î B Â C E

B i s m i l l a h i r r a h m a n i r r a h i m

Bu kitapta, Allah varlığının insan varlığı ile olan münasebetleri ve hususiyetleri incelenmiştir. Asırlar boyunca, 'Allah insanda kendi hakikat bilgisini lütfeder mi?' gibi sorular sorulmuştur. Bazı gönüller (Hz. Abdülkadir Geylâni, Hz. Mevlâna) bunun hakikatini görmüşler; ancak ortam müsait olmadığından tam olarak açmamışlardır. Bugün Allah'ın insana lütfettiği en hususi noktalar ve Allah'ın maddede tevessül etmiş olduğu en ince noktalar konuşulmaktadır.

Bugün için maneviyat anlayışı, Allah'ın lütfu ile muazzam merhale kat etmiştir. Bütün insanlar Allah'ın bundan sonraki ilmini de talep etmek durumundadır.

'**Vahdet-i vücûd**' bir nazariye olarak ele alınmakta ve farazi bir şeymiş gibi değerlendirilmektedir. Vahdet-i vücûd ile ilgili olarak, "**vücutta birlik var**" diyenler olduğu gibi, bir de bunun aksini savunanlar vardır. Vahdet-i vücûd düşüncesinde olanlara vahdet-i vücûdçu diye lakap da takılmaktadır. Esasta her iki iddia da kendine mahsus düşüncelerdir. Çünkü vahdet-i vücûd dışında düşünenler maddiyata göre yani maddi verilere göre bir değerlendirme yapmaktadırlar. Vücutta birlik yok diyenler, bu sözlerini hangi ispata dayalı olarak söylemektedirler?

Vücutta birlik vardır diyenlerin de, bu değerlendirmelerini neye göre yaptıkları belli değildir. Burada mühim olan husus insanların değerlendirmeleri değil, bütün varlıkları halkeden kudret-i ilâhîyenin kendisini nasıl vasfettiğidir. Geçerli olan husus da bu olsa gerektir.

Vahdet-i vücûd hususiyeti velâyetin dışında olanlar tarafından da değerlendirilmektedir. Velâyet dairesinde olanlar ise ilâhî varlığı fiilen idrak etmişlerdir. Allah'tan başka bir mevcut olmadığına göre, aslolan Allah'ın kendisinden teşkilatlandığı varlıklardan kendini görmesidir. (bilmesidir) İnsan varlığı Allah'ı ancak kendi varlığında idrak edebilir. Çünkü Allah, ilâhî bilgisini "**İnsan**"da zuhur ettirmiştir.

Vahdet-i vücûd konusu ile ilgili olarak yapılan değerlendirmelerde "**vücutta birlik var**" diyenler de, "**vücutta birlik yok**" diyenler de eksik bir düşünce içerisindedirler. Varlık ve yokluk mefhumu Allah'ın zâtîyeti söz konusu olduğunda geçerli olmaz.

Allah'a dünyevî anlayışla bir vücûd atfetmek, O'na vücûd izafe etmek demektir. Böyle bir şey zaten mümkün değildir. Allah için, insan vücûdu gibi bir vücûd vehmetmek hakikati ifade etmez. O yüzden Sevgili Efendimiz bizleri Allah ne şekildir diye düşünmekten men etmiştir. Ancak şurası da kat'i dir ki, tekmil varlıklar Allah'ın zâtîyet-i ilâhîyesinden halkolunmuştur.

Varlıkları Allah'a nispet ederek vücûd vermek doğru değildir. Tarif için bazı sözler söylenmişse de, bu sözler hiçbir zaman asliyeti ifade edemez. Bu şekilde tarif yapan kimseler dünya yaşamı içerisinde yaşayan bir varlık olarak, buradaki yaşam nizamına göre, Allah hakkında bir tarif yapmaktadırlar. Ancak bilinmelidir ki, nice seyyareler, âlemler ve bu âlemlerde de nice varlıklar vardır. Buralarda nasıl bir tatbikat olduğunu bilemiyoruz. Başka türlüünü düşünmek Allah'ın yaratmasına tahdit getirmek olur ki, bu da makbul olmasa gerektir.

Vahdet-i vücûd düşüncesine karşı çıkan İmâm-ı Rabbânî'nin ortaya attığı vahdet-i şuhûd nedir? Kendisi bunu şöyle açıklıyor: "**Kişi, güneşe yakınlığından dolayı yıldızları göremeyip yalnızca güneşi görür. Bu nedenle onun müşahedesi, güneşten başkası değildir. Fakat o, yıldızları göremediği anda bilir ki, yıldızlar ma'dûm (yok) değil, mevcûttur...**"

İmâm Rabbânî'nin güneş ve gölge örneğinin hakikati yoktur. Güneş var, güneş çıkınca yıldızlar görünmüyor. Biz de yıldızlar gibiyiz, esasta varız. Ama Allah güneş misali aydınlatınca yıldızlar görünmüyor, demek istiyor. Ama yıldızlar ayrı, güneş ayrı mütalâa edilmiştir. Ancak biz, Allah ayrı bizler ayrı; güneş ayrı yıldızlar ayrı olarak değerlendiremeyiz. O zaman bu, Allah'ın enerjisini bölmek olur. Allah'ın ilâhi enerjisini bölmek mümkün değildir. Zaten zahirde de yıldızlar ışık ve enerjisini güneşten almaktadırlar. Onların varlığı güneş ile kaimdir.

Asıl ve gölge misali verilmektedir. Aslı çekersen gölge kalmaz. Gölgenin aslından ayrı bir varlığı olsaydı gölge baki kalırdı denmiştir.

Bu ilim herkese göre de değildir. Kur'an, "**Bilenle bilmeyen bir olmaz.**" buyurmaktadır. Biz Allah'ın varlığı içindeyiz. '**Bizler onun varlığındanız**' dersek terakki hâsıl olur. Orada korku vardır ama korkudan ileri aşk vardır. Kendi varlığı da Hâkkın varlığından ise, o halde kişi kendi varlığını Hâkkın varlığı olarak düşünür. **Böylelikle kişinin kendine olan muhabbeti, aslında Allah'a olan muhabbeti şekline dönüşür.**

'Allah, âlemin aynı değildir' dersek yaratılmış olanı Allah'tan ayrı ikinci bir varlık olarak düşünmek olur. O zaman yaratılmış varlıklara kuvvet atfedilmiş olur.

İmam Rabbânî vahdet-i vücûd düşüncesini savunan Muhyiddin-i Arabî için de şöyle söyler: "**Tasavvufî tecrübenin son noktası olan "kulluk" makamına ulaşmadan tevhîd makamında kaldığı için onun vahdet-i vücûd ile son bulan müşahedesi eksik ve hatalıdır.**" Rabbânî, Muhyiddin-i Arabî'nin varamadığını düşündüğü menzile kendisinin vardığını da iddia eder.

İmam Rabbânî varlığın birliğine başlangıçta inandığını söylerken daha sonra Allah ile âlemin ayrı olduğunu iddia etmiş ve Allah ile kendisini ayrı bir varlık olarak değerlendirmiştir. Ancak hakikatte zaten ayrılık yoktu ki?

İmam Rabbânî vahdet-i vücûd düşüncesinden vazgeçtiğini söyleyerek vahdet-i şuhud düşüncesini ortaya atmıştır. Vahdet-i vücûdu reddederek Vahdet-i şuhud diye düşünmek ve Allah'ın dışındaki varlıkların gerçekliğini kabul etmek zaten başlı başına ikiliktir. Tevhid makamında birliğe gelen kimse, varlıkları Allah'ın varlığının dışında nasıl değerlendirebilir?

Hz. Muhyiddin-i Arabî, "**Vahdet-i vücûd düşüncesine sahip olan kimse, bildiği şeylerden ötürü son derece mutludur.**" demekle bu idrak içerisindeki kişinin mutluluğunun kendisinden başka bir varlık görmediğinden dolayı olduğunu işaret etmektedir. Bu noktada "**lâ yus'el**" sırrı icabı, "**Benden bana sual**" tatbikatı ayândır.

Allah'ın programını Kur'an'a uygun olarak açıklayıp tatbik edecek "**El İnsan**"ı yine Allah seçer. O da zamanın müçtehididir. Yani kişi fazla malumatı var diye müçtehid olmaz. Müçtehidin vazifesi Allah dinini o zamana hitap edecek şekilde açarak halka intikal ettirmesidir.

Hz. Süreyya'nın, "**Miracı yapmış, taht-ı temkine oturmuş, tac-ı telvini giymiş irşad için Mürşid olarak halka dönmüş mutlakiyet ve mevcudiyet sahibi**" olarak değerlendirdiği "**kâmil veli**" bu bilışı ile diğer varlıklara Allah'ı bilış halini bildirmektedir. Bu hâl esasta Allah'ın kendinden kendine bildirmesi olsa gerekir

ki, bir hadîs-i kudsîde, "**Küntü kenzen mahfiyyen fe-ahbebtü en u'refe halaktu'l-halke le-yarifüni - Ben gizli bir hazine idim. irfan olunmayı sevdim ve halk olunanları irfan olunayım diye halk eyledim.**" buyrulmaktadır.

Nitekim Hz. Ahmed Süreyya Emin kendi miracını anlatırken şöyle buyurmaktadır:

**"Bir şeb diledim hâne-i dilden çıkıverdim
Müstağraki envar olarak şöyle bakarken
Bir alemi diğer görüp ol dem dalıverdim
Bir lâhzada binlerce makamat u avalim
Seyran ederek mak'adı sıdka varıverdim
Bin can ile bîhab u huzur özlediğim yar
Ben olmıyayım mı buna billah şaşıverdim
Benden bana fermanla şerefsadır olunca
Evvel ne idiysem ona ricat ediverdim
Bundan ne demek istediğim ehline malum
Manendi Süreyya teni cana katıverdim."**

"Bütün mevcut Allah'a aittir" yerine, "**Bütün mevcudat Allah'ın kendisidir.**" denirse bu daha doğru bir söyleyiş olur. Her varlığın cevher-i esrarı Hâkka aittir. Bu şekilde değerlendirilirse o zaman varlıklara farklı bir gözle bakılır. Varlıkların cevher-i esrarı yerine, zahiri görünüşüne nazar edilirse, Allah'ın o isimdeki tecellisine göre mahdut bir değerlendirme yapılmış olur.

Varlıklar kendisini ispat etmekten acizdir. Allah, meydana getirmiş olduğu varlıkları bir hâlden başka bir hâle tahvil etmektedir. Bir misal olarak bir insan kazak olarak kullandığı bir eşyayı bozarak onu bir atkı haline getirip tekrar kullanmaya devam edebilir. İnsan ve madde, cevher olarak Allah ile aynı olmakla beraber, görünüş itibarı ile ayrı görünmektedirler.

İnsanlar Allah'ı değerlendirirken O'nu erişilmez bir varlık olarak telakki etmişlerdir. Bugün artık bütün isimlerin **Hüve**'ye ait olduğu hakikati ortaya çıkmaktadır. Her şey **Hüve**'ye ait olduğuna göre, O'nun varlığının dışında bir varlık tatbikatı yoktur. **Hatmül Velâyet** noktasında vahdet-i vücûd anlayışı böyle ayân olmaktadır.

Hadid sûresi 20. âyetinde,

"...Ve mal hayatüd dünya illâ metaü'l gurur."

"...Ve nedir dünya hayatı aldanış metaindan (maddî hayat)başka," buyrulmaktadır.

Dünya yaşamı ahiret yaşamının bir ön hazırlığıdır. Dünya hayatı bir nebzecek rızıklanmak içindir. Bu âlemdeki zaman idraki ile ilâhî âlemdeki zaman idraki aynı değildir.

Hacc sûresi 47. âyetinde,

"...Ve inne yevmen inde rabbike keelfi senetin mimma teuddun."

"...Ve Rabbinin indinde bir gün, sizin saydığınız bin yıl gibidir." buyrulmaktadır.

Bugünkü ilmî anlayışta sonsuz gibi görünen bu kozmik âlem, eğer tek bir atom mesabesindedir denirse insanlar ne düşünecektir? Esasta bir '**An,**' bu âlemde büyük bir zaman olarak yaşanmaktadır. Zaten zaman denilen husus, bu âlem için geçerlidir. İlâhî âlemde tatbikat başkadır.

Kişi Allah'tan başka bir mevcut olmadığının ilhamını alıyorsa selâmettedir.

**Hüve't Tevfiku'r Refik
ELL HACC HÜSEYİN VEDAD**

Vahdet-i Vücûd Fikriyatının Doğuşu

B i s m i l l a h i r r a h m a n i r r a h i m

Arapça bir ibare olan ‘*vahdet-i vücûd,*’ var olanların birliği anlamına da gelir. Tam sözlük anlamı "**varlık birliği**"dir. Vahdet-i vücûd tabiri bu öğretinin en büyük sözcüsü olan Muhyiddin-i Arabî'nin eserlerinde az geçer. İfadeyi daha çok Muhyiddin-i Arabî'nin öğrencisi Sadreddin Konevî kullanmıştır.

Muhyiddin-i Arabî ve vahdet-i vücûd ekolünün tarihteki tesirlerinin en çok görüldüğü coğrafya Anadolu olmuştur. Endülüs'te doğup büyüyen Muhyiddin-i Arabî Anadolu'da yaptığı seyahatler sırasında *Konya, Kayseri, Malatya, Sivas ve Aksaray* gibi şehirlerde bulunmuş, buradaki âlimler ile görüşmüş, talebeler yetiştirmiştir. Bunların arasında en ünlüsü ve hocasının görüşlerini yaptığı şerhler ve izahlarla gelecekteki nesillere taşıyan kişi Sadreddin Konevî'dir. Annesiyle yaptığı evlilik sebebiyle, aynı zamanda Muhyiddin-i Arabî'nin üvey evladı da olan Konevî, yazdığı çok sayıda eserle vahdet-i vücûd düşüncesinin ilk sistematik izahını yapan kişidir.

Osmanlılarda, ilk Şeyhülislâm olan Molla Fenarî'nin, Muhyiddin-i Arabî'nin **Füsûs-u'l Hikem** adlı eserinin de şarihi olması sebebiyle, vahdet-i vücûd aleyhinde Osmanlı topraklarında uzun süre doğrudan eleştiri yapılamamış; hatta Muhyiddin-i Arabî'ye karşıtlığıyla bilinen Şeyhülislam Çivicizâde Mehmed Efendi görevinden azledilmiştir. Daha sonraki dönemde Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim'in emriyle Muhyiddin-i Arabî'ye yöneltilen itirazların cevaplandırıldığı Farsça bir kitap dahi kaleme alınmıştır. Ancak 17. yüzyıldan sonra bu durum değişmeye ve vahdet-i vücûd'a yönelik eleştiriler artmaya başlamıştır.

Vahdet-i vücûd konusu İslam topraklarında asırlardır tartışılan ve tarafların kimi zaman birbirlerini cahillikle, sapkınlıkla (zındık, mülhid gibi) ve dinden çıkmakla suçladıkları çok tartışmalı konulardan biri olmuştur. Aralarında İbn-i Teymiyye, Mustafa Sabri Efendi, gibi fakih ve Şeyhülislâm'ların da bulunduğu pek çok kimse vahdet-i vücûd'u kıyasıya eleştirmişlerdir.

Her ne kadar bu öğretinin kaynağı veya sözcüleri sufiler olmakla birlikte 14. yüzyıl sufilerinden Alâuddevle Simnânî, kelâmcı Sadettin Taftazani, 17. yüzyıl sufilerinden İmam Rabbânî gibi sufiler de vahdet-i vücûdu eleştirmişlerdir.

Vahdet-i Vücûd Hakkında Görüşler

B i s m i l l a h i r r a h m a n i r r a h i m

Lehinde Görüşler

Hz. Mehmed Ali Özkardeş bir yazısında vahdet-i vücûd hakkında şöyle buyurmuşlardır: "**Kudretin cismaniyete nasıl taalluk ettiğini bilemiyoruz.**"

Bugün biliyoruz ki enerji madde haline dönüşebiliyor. **Cern**'de bunu keşfetmek için uğraşıyorlar. Yani enerji yoğunlaşarak maddeye dönüşüyor. Hz. Mehmed Ali Özkardeş zamanından bugüne çok kısa bir zaman geçmesine rağmen, terakki çok ileri olmuştur. Bu kadar hızlı ve ileri teknik tatbikat varken yüzlerce sene evvelki mezhep kitapları ile bugünü yürütmek mümkün değildir.

Hz. Süreyya'dan nakledilen, "**Benden sonra velâyet gönüllerinde bizzat Allah kendisi ilham verecektir.**" beyanı vardır. Allah kendi beyan verecektir sözünün mânâsı, '**Lillahil Vahidil Kahhar**'a gidişi işaret eder. Yani ahirette Allah varlıklara hitap edecektir. Bugün **Hüve** hakikati açıldığına göre alınan ilhamlar

zâtîyetten olmaktadır ki, Allah ismi ile ilham ve beyan inmektedir. Vahdet-i vücûd düşüncesinde bütün vücûd Allah'a ait denmiştir. Bugün velâyet gönüllerinde Allah vahdet-i vücûd'u kendi açmaktadır. '**Ben Rabbü'l Âleminim**' buyuruyor. "**O da benim**" buyuruyor. "**Lâ mevcude illa hû**" buyuruyor. Yani bizzat kendi lütfediyor.

Vahdet-i vücûd kelâmını zikretmek için o ilâhî vücûda sahibiyet icap eder ki, bu sahibiyet ancak Allah'ımızın kendi arzusu ile görüldüğü ilâhî gönül noktasının mazhariyetindedir. Allah'ımız görüldüğü gönül noktasından "**Benden başka varlık yoktur.**" buyurur ve bu kelâm Allah'a racidir. O halde vahdet-i vücûd kelâmını ancak Allah zikredebilir. Yani varlığın "**Bir**" olduğunu o vücutta kendini izhar eden Hâkkın kelâmı ortaya koyar.

Hüve isimlerden münezzehe olmakla kendisinden kendisine kudret-i ilâhîyedir. Bütün varlıklar O'nun bâtın varlığından teşkilatlandırılmıştır. Ve **O** bizi sarmıştır. Bütün tarif ve anlatımlar O'nun bize kendisini anlatmasıdır. Herkes kendi makamı neyse ona göre idrak etmek ve bir tarif yapmak durumundadır.

Hallac-ı Mansur "**Ene'l Hâkk**" demiştir, ama bunu söyleyen, Hallac'da kendisini izhar-ı zamir eyleyen Allah'tır. Allah, Hallac olarak görüldüğü noktadan

"**Ene'l Hâkk**" kelamını buyurmuştur. Ve bu beyanda ilâhî nizam bozulmamıştır. Çünkü nizam Hâkkın kendisindedir. Allah, Hallac-ı Mansur'da kendini zikretmiştir.

Allah bir kulda "**Ben Allah'ım**" dediği zaman, insanlar zannediyor ki o kul Allah'ın bütün kudretini kullanabilir. O zaman kula göre ilâhî nizamı değerlendirme konusu ortaya çıkar. Zaten o kul Allah'ın nizamı üzerine yürür ve bütün varlıklar üzerinde Allah'ın programı olduğunu bilir. **O takdirde Allah'ı bulmuş kişiye Allah denirse diğer varlıklar şirk olur.** O kişi Allah'ın tatbikatında bir yanlışlık görmez, vahdettedir.

Hz. Muhyiddin-i Arabî bir varidatında şöyle buyurmuştur: **Sübhâne men azharal eşyâe ve hüve aynuhâ / Eşyanın aynısı olduğu halde eşyayı izhar eden (görünür kılanı) tesbih ederim.** Yani bir anlamda "**Eşyadan zahir olanı tesbih ederim ki, o eşyanın aynıdır.**"

Bir başka varidatında ise; **İnne vücûdu'l hâdisati'l mahlukat hüve aynu vücûdi'l hâlik el-abdu rabbun ver-Rabbu abdun yâ leyte şiiiri menil mükellef/ Şüphesiz yaratıkların sonradan olma varlığı Yaratıcının varlığının aynıdır. Kul Rabdir; Rab de kuldur. Keşke hissedebilseydim mükellef olan kimdir?**

Şeyh Galib;

**“Ben bilmez idim gizli ayan hep sen imişsin
Tenlerde ve canlarda nihan hep sen imişsin
Senden bu cihân içre nişan ister idim ben
Ahir şunu bildim ki cihan hep sen imişsin.”**

Şeyh Galip, âlemde Hâkkı bulmak için hususi bir işaret aramaktadır. Ancak idrake varır ki âlemin kendisi zaten “O” imiş.

Hallac-ı Mansur "**Allah**"ı anlatırken tek şey söyler: "**Hüve, Hüve;**" yani "**O, O'dur.**"

Sadreddin-i Konevî ise, “**İnsan Hâkkın kendisidir. Zât, sıfat, Arş, Kürsi, Levh, Kalem, Melek, Cin, gökler ve yıldızlar, yer ve içindekiler, dünyevî uhrevî âlem, varlık ve içindekiler; ne varsa hepsi insanın kendisidir. Hâkkın kendisi odur. Kadim ve hadis odur.**” (*Meratibul vücûd, Sadreddin El Konevî*)

Bahaeddin Nakşibend Hazretleri ise, “**Varlık Allah’a aittir. Allah’a ait varlık, mertebelere inerek çoğalmak suretiyle kâinatı teşkil etmiştir. Taaddüd ve çoğalmaya rağmen bütün mertebelerde yalnız mutlak varlık vardır. O’ndan başka bütün**

mahiyetler, o mutlak varlığın şekillere girmesi, örtülere bürünmesidir. Çoğalma ve taaddüd hakikatte değil, sadece görünüşlerdedir.” (S. Ateş. İslâm Tasavvufu)

Beyâzid-i Bestâmî Hazretleri: «**Sübhânî mâ a'zame şanı feizâ ene Hüve ve Hüve ene / Sübhanım. Şanım ne yücedir! O halde ben O'yum; O benim**» diyerek vücûd-i hakikînin Allah'a mahsus olduğunu anlatmak istemiştir.

Aleyhinde Görüşler

İmam Rabbânî'nin Nakşibendiyye tarikatına intisap etmesi kendisinin de ifade ettiği gibi bütün ruhî terakkisinin temelini oluşturmuştur (*Mektûbât*, 1/ 567-568) Birçok mektubunda çeşitli vesilelerle bu tarikatın üstün yanları olarak gördüğü hususları saymıştır. Bunların belki de en önemlisi Nakşibendiyye'nin bidayetinin nihayeti içermesidir (**indirâcü'n-nihâyeti'l-bidâye**) Yani, ona göre diğer tarikatların vardığı son noktaya Nakşibendiyye tarikatı daha başlangıçta varmıştır!

Bu Nakşibendî terimini, sonunda cezbeye götüren bir sülûk yerine cezbenin sülûkten önce gelmesi şeklinde anlayan İmam Rabbânî, bunun sûfînin müşahede ettiği şeyleri Allah ile özdeşleştirmesini önlediğini ve onları öl-

çölü bir şekilde değerlendirmesine imkân sağladığını iddia etmektedir. Yani bu düşünceye göre diğer tarikatlarda sülûkun nihayetinde cezbe zuhur etmekte ve manevî kişi bu cezbenin verdiği ilâhî sarhoşluk ile yaratılmışları yaratıcı ile özdeş görmektedir.

İmam Rabbânî ve onun izinden gidenler vahdet-i vücûd'un manevî kişinin seyr-i sülûkunda karşılaştığı ve Hâkkın varlığında kendi varlığını yok olmuş görerek sadece tek bir varlık olduğunu **zannettiği bir hâl olduğunu**, ancak bu hâlin daha üstün makamlarda aşıldığını, dolayısıyla da sufinin yaşadığı en üstün makam olarak görülmemesi gerektiğini söyleyerek eleştirmiştir. İmam Rabbânî vahdet-i vücûd kavramına karşı vahdet-i şuhud kavramını getirmiştir. Rabbânî, evrenin mevcudiyeti ile mutlak varlık (vücûd-u Mutlak) arasında kesin bir ayırım yapılması gerektiğini özellikle belirtir.

İkinci Bin Yılın Müceddidi (!)

<<Ebû Davud'un Sünen'inde yer alan ve her asrın başında Allah'ın ümmete onun dinini ihya edecek birisini göndereceğini ifade eden hadisi şerh eden Rabbânî'ye göre, asrın müceddidi başka, bin yılın müceddidi başkadır; ikisi arasındaki fark yüz ile bin arasındaki fark gibidir, hatta daha da büyüktür. Önceki ümmetlerde bin yılın geçmesi, sıradan bir nebinin değil ulu'l-

azm bir peygamberin gönderilmesini gerektirirdi; şimdi ihtiyaç duyulan, daha önceki ümmetlerdeki ulu'l-azm peygamberlerin yerini tutacak marifeti tam olan bir âlim ve ariftir.

Rabbani bu iddiası ile Allah'ın nizamına karşılık olarak kendisi bir program ileri sürmektedir. Bir kul olarak öne sürülen bu ifade bir iddiadan ibaret kalmaktadır.

Daha çok dikkat çeken bir başka husus da, İmam Rabbânî'nin nübüvvetin hitama ermesinden sonra geriye kalan nübüvvet verasetinden başkalarına nasib olmayacak şekilde nasibedar olduğunu söylemesidir. Yani, Efendimiz'e ait büyüklükten en fazla istifade eden kimse, '**müceddid-i elf-i sâni**' (ikinci bin yılın müceddidi) olan kendisidir! Bunu büyük bir lütuf olarak ve tahdis-i nimet şeklinde açıklar. Hatta bu büyük lütuf için, kendisini, "**Nübüvvet sofrasının bakiyesinden beslenen bir tufeyli**" olarak tanımlar!

İmam Rabbânî kendisinin nübüvvet sofrasından beslendiğini söylemektedir ki, bu da nübüvvet makamını ihraz ettiğini ima etmektir. Bu iddiaya karşılık kendisinin fikirlerini iltizam etmek yerinde olmaz. **Ehl-i zâhirin velâyetin sözlerine itirazları olmasına rağmen, İmam Rabbânî'nin nübüvvet ile alâkalı bu sözlerine ses çıkarmaması hayretle karşılanmalıdır.**

Daha evvelde tüm dünya ülkelerine yazdığımız yazılar ile ilgili olarak Pakistan'dan 38. Mehdî imzası ile bir cevap aldık. Hepsi Mehdî olduğunu iddia eden 38 kişinin geldiğine işaret eden bu cevap karşısında onların Mehdî sırrındaki ilâhî hakikati idrak ettiklerini düşünebilir miyiz?

Maneviyatta da kendisinin en büyük yahut en son olduğunu iddia edenler olmuştur. Bu iddialar Allah'ın namütenahiliğine gölge düşürür.

Müceddid gelmesi bekleniyor ise, neden ulema içtihad kapısını kapatmıştır? Madem ki din yenilenecek, o halde nasıl yenilenecek? Zamanın değişmesine rağmen içtihad kapısının kapanması sebebiyle geçmişe mahkûm olmak doğru mudur?

İmam Rabbânî, "**Müceddid-i Elf-i Sâni/ İkinci Bin Yılın Müceddidi**" olduğunu iddia ile Hz. Muhammed (s.a.v)den sonra ikinci bin yılda gelen müceddid olduğunu iddia etmektedir. Yani bin yılda gelebilen manevî bir zât olduğunu söylemektedir.

Bu durumda kendisinden sonra zuhur eden velâyeti ve Zamanın Sahibi olan velileri kabul etmeyen bir durum vardır. Çünkü kendisini nihayet olarak değerlendirmektedir. Bu, Allah'ın tatbikatına müdahale olmu-

yor mu? Çünkü geleceği ancak Allah'ın bildiği buyrulmaktadır. Söylenen sözler Kur'an'a uygun düşmemektedir. Kaldı ki Allah'ın tatbikatı olarak bugün görülen maddi ve manevî terakkileri ne şekilde görüp de karar vermiştir. Beş yüz sene evvel gelen İmam Rabbânî, bugünkü maddi ve manevi gelişmeleri görememiştir.

Bugünün terakkisinin ancak zamanın velisinde tecelli ederek görüldüğü düşünöldüğünde, Rabbânî'nin sözleri Allah'ın arzusuna müdahale olarak görölmektedir. Bir de; kendi veliliğini söylerken diğer velilerdeki Allah'ın tecelliyatından ve onlardaki hususiyetlerden bahsetmektedir. Bu da Allah'ın evliyasına lütfettiği hususiyete müdahaledir.

Allah'ın her velisinde bir arzusunu izhar ettiği düşünöldüğünde, İmam Rabbânî'nin kendisini her veliden üstün görmesi ve her velinin geçtiği makamdan geçtiği iddiası doğru ise, maneviyat bitti ve kıyamet koptu demektir. Halbuki o zamandan bu zamana beş asır geçmiş ve nice veliler zuhur etmiştir.

Hatmül Velâyet için bile velâyetin hatmidir denmiştir son denmemiştir. Son mudur? Bilemeyiz. Onu Allah bilir.

Vahdet-i Vücûd ve Panteizm

<<Panteizm her şeyin tanrı olduğunu, tanrı ile kâinatın tek ve aynı cevher olduğunu kabul eden bir görüştür. Panteizm'e göre tanrının müstakil bir şahsiyeti yoktur. O bir kanundur, bir kuvvettir. Bundan dolayı panteizm, şahsiyet kavramını ve hürriyetin varlığını kabul etmez. Bu durumda insan, fizik âleminin bir parçası, ahlâk da tabiat düzenine zaruri ve pasif bir itaat olur. Ayrıca yaratanla, yaratılan arasındaki hususiyeti kaldırdığı için bütün dinleri yıkar. Çünkü panteizm madde âleminin ezeli ve ebedî olduğunu müdâfaa etmekte ve buna karşılık âhiret hayatını reddetmektedir. >>

Bu fikirlerin aslı, "Tanrı yoktur ama her şeyin üzerinde bir kudret vardır, bu kudreti elde edip her şeyi yapabiliriz" anlayışıdır.

Panteizm, kudreti tanrı olarak değerlendirmektedir. Oysa kudret kendi başına ve sahipsiz değildir. Kudretin sahibi Allah'tır. O halde Allah, 'kudret,' 'enerji' gibi sıfatlar ile de tahdit edilemez. Kudret kendi başına ve sahipsiz olarak değerlendirilirse o zaman pekçok kuvvetler olması gerekirdi. Bugün "**Reiki**," "**Bioenerji**" ve benzeri isimlerle anılan doğa üstü kuvvetler bu fikre inananların icatları olarak görülmelidir.

Allah'ımız bugün vahdet-i vücûd hakkında ilmi yönden de izah edilebilecek bir düşünce lütfediyor. Günümüzde fizikçilerin yapmış oldukları araştırmalarda bütün maddenin tek bir yapıda olduğu görülmektedir. Bunun da evrende Allah'ın birliğini gösteren sayısız işaretlerden sadece birisi olduğu anlaşılmaktadır.

Panteizm, Avrupalıların “her şeyin mucidi biziz, bakın vahdet-i vücûd fikriyatı da Panteizmden alınmıştır, o da bizdendir” fikriyatının bir icadıdır.

Batı, İslâmî eserleri kendi lisanına tercüme ve adapte ederken “*Ne kadar akıllıyım*” fikriyatından hareket etmiştir. Kendilerinde ‘**iman**’ olmadığı için çalışmaları ‘**ruhsuz**’ kalmıştır.

Velâyet Allah'ın lütfu ve ilhamı ile eserler vermiştir. Müslüman ilâhîyatçılar ise batıyı taklit ettiklerinden yani ‘**aklı**’ din yerine koyduklarından velâyetin eserleri üzerinde fikir yürütmeye çalışmaktadırlar. Bugün İslâm dünyası da maalesef bu girdaba kapılmıştır.

Allah'ın Zâtîyeti İle İlgili Bazı Âyet ve Hadîsler

B i s m i l l a h i r r a h m a n i r r a h i m

Vahdet-i vücûd düşüncesinin lehinde olanlar bu görüşlerine Kur'an ve hadîslerden bazı me hazlar getirmektedirler. Şu da var ki; Kur'an âyetlerinin ezeli ve ebedî olarak her zamana hitap ederek Allah'ın lütfettiği gönüller tarafından açılması icap etmektedir. Geçmiş zamanlarda zuhur eden velâyet gönülleri kendi aldıkları ilham ve beyanlara göre bu âyetleri ifade etmişlerdir. Geçmiş zamandaki bu ifadeler bugün Allah'ımızın daha ileri terakki ve anlayıştaki ilhamlarına göre geçmişte kalmaktadır.

Her zamana ve her zemine hitap eden Kur'an âyetlerinin ve Peygamberimizin hadîs-i şeriflerinin bugüne hitap eden arzu ve ilhamları elbette ki, çok daha ileri olacaktır. O halde bu âyet ve hadîsler sadece vahdet-i vücûd fikriyatını ilzam etmemekte, her zamana hitap eden Allah'ın kelâmı olarak bugün çok daha ileri açılımlar sunmaktadır.

Bu âyet ve hadislerden birkaç tanesini şöyle sıralamak mümkündür:

Bakara sûresi (2/115)

"Ve lillâhilmeşriku velmağribü feeynema tüvellu fesemme vechullah innallahe vasi'un aliym."

"Ve Allah'ındır maşrik (doğu) ve mağrib (batı) Artık her nereye dönerseniz Allah'ın vechi oradadır. Muhakkak ki Allah Vasî (kaplayan) dir, Alîm (bilen)dir."

Kaf sûresi (50/16)

"Ve lekad halekne'l insane ve nalemü ma tüvesvisü bihi nefsihu ve nahnü akrebü ileyhi min habli'l veriyd."

"Andolsun ki; insanı Biz yarattık ve nefsinin kendisine ne vesvese verdiğini de biliriz. Biz, ona şah damarından daha yakınız."

Nisa (4/126)

"Ve lillâhi ma fisysemavati ve ma fiyl'ardı ve kanallahü bikülli şey'in muhıytan."

"Ve Allah'ındır semavatta ve arzdakiler. Ve Allah her şeyi muhît (kuşatan) olmuştur."

Saffat sûresi (37/96)

"Vallahu halakakum ve ma ta'melûn."

"Sizi de amel ettiklerinizi de Allah yaratmıştır."

Hadid sûresi (57/3)

"Huvel'evvelu vel'ahıru vezzahıru velbatınu ve huve bikulli şey'in 'aliymun."

"Hüve'dir el Evvel ve el Ahir ve ez Zahir ve el Batın ve 'Hüve'dir her şeyi Alîm."

Hadid sûresi (57/4)

"Ve hüve ma'aküm eynema küntüm."

"Siz nerede olursanız olun Hüve sizinle beraberdir."

Mülk sûresi (67/1)

"Tebarekellezî biyedihî'l mülk ."

"Mülkiyet elinde olan Allah yücedir."

Tevbe sûresi (9/40)

"İnnallahe meana."

"Allah bizimle beraberdir."

Mücadele sûresi (58/7)

"Hüve me'ahüm eynema kanu."

"Nerede olsalar Allah onlar ile beraberdir."

Kehf sûresi (18/39)

"Lâ kuvvete illâ billâh."

"Allah'tan başka bir kuvvet yoktur."

İnsan sûresi (76/30)

"Ve ma teşaune illâ en yeşaallahü innallahe kane 'aliymen hakiyma."

**"Ve Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz.
Muhakkak ki Allah; Alîm, Hakim olandır."**

Buruc sûresi (85/13)

"İnnehu hüve yübdiu ve yüid"

"Hüve'dir ibda eden (yaratana) ve iade (avdet ettireni) eden."

Ebu Musa El Eş'ari'den şöyle rivayet edilmiştir: "Biz bir yolculukta Resûlullah (s.a.v) ile beraber bulunuyorduk. Bir vadiye tırmanırken tekbir ve tehlil getiriyorduk; seslerimiz de yükseliyordu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: **"Ey İnsanlar! Sesinizi duyacağınız kadar yükseltiniz; çünkü siz sağır veya yanınızda bulunmayan birine seslenmiyorsunuz. O Allah sizinle beraberdir, O hakkıyla işitendir ve size çok yakındır."** (Buhari ve Müslim)

"Biriniz namaza kalktığında ancak Rabbine münacat eder. Çünkü onun Rabbi kible ile kendisi arasındadır." (Buhari)

Peygamber Efendimiz Taif gününde Hz. Ali'yi çağırды ve O'nunla başbaşa konuştu. Bunu gören insanlar Resûlullah'ın (s.a.v) amcası oğlu ile konuşması uzadı de-

diler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:
O'nunla gizli olarak konuşan ben değilim, fakat Allah O'nunla gizlice konuştu. (Cabir'den)

“Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer siz süflî arza (esfele safilin âlemi) bir ip sarkıtmış olsanız Allah'ın üzerine düşerdi.” (Tirmizî)

Hz. Ali'ye geliyor ve diyorlar ki; Resûlullah şöyle buyurdu: "**Kanellahu velem yekûn şey'un gayruhu/ Allah vardı ve O'ndan gayrı hiç birşey yoktu.**" (Tecrid-i Sarih) Hz. Ali, "**Ve hüve'l âne kemâ kâne - Elan** (şimdi de) **öyledir!..**" buyuruyor.

Vahdet-i vücûd hakkında lehte ve aleyhte görüşler varsa da biz Allah'ın ve Peygamberimizin beyanlarını asıl olarak almalıyız. Çünkü Allah, Kur'an'da ve hadîs-i şerîflerde, "**Beni böyle biliniz.**" buyurduktan sonra bunların dışında başka fikirler aramak boşunadır.

Bütün varlığın Allah'a ait olduğu Kur'an-ı Kerîm'de pek çok âyette ifade buyrulmuştur. Kur'an'a inanan Müslümanların artık bu konuyu münakaşa etmeleri icap etmektedir.

Vahdet-i Vücûd Kelimesinin Allah'ın Bugün Lütfetmiş Olduğu İlhamlar İle Değerlendirilmesi

B i s m i l l a h i r r a h m a n i r r a h i m

Vahdet-i vücûd hakkında Muhyiddin-i Arabî; varlıkların isimlerinin Hâkka ait olduğunu, hiçbir ismin de Allah'a nispet edilemeyeceğini söylemiştir. Buna karşılık bazı konularda isimleri tek tek alıp ifade etmiştir. Fakat kendisinden sonra gelen ve kendisinin kitaplarını yazan müellifler, velâyete ünsiyeti olsun olmasın enine boyuna bu konuları yazmışlardır. Ancak varlık isimlerinden Allah'a gidilerek Allah'ı tarif ve tavsif etmek mümkün değildir. Hiçbir isim Allah'ın zâtına nispet edilemez.

Kitaplar insanların makam ve anlayışlarını ortaya çıkarmaktadır. Şöyle ki: Zaten Allah'ı isimlerle tahdit etmek mümkün değildir. Çünkü asıl **O**'dur. İlâhî kudret sahibi **Hüve**'dir. Kendi vücûdundan programlamış olduğu varlıklara isimler vermiştir. O isim verdiği varlıklar Allah'ın vücûdunun dışında olamayacağına göre, isimler sıfat olmuş olur. Sıfatî makamlar ile zâtîyeti idrak edip anlatmak ise mümkün değildir.

Ulema, Allah'ın sıfatlarına göre Allah'ı tarif etmeye kalkmış, üstelik selbî, subutî deliller icat etmişlerdir. Şurası muhakkak ki, Allah'ın zâtının nasıl idrak edilebileceğini yine Allah'ın kendisi lütfedip bildirir. Ve bu konuda, **"Benim yakınlık verdiğim gönüller ile idrak edebilirsiniz."** buyurmuştur. Sevgili Efendimiz, **"Ya Maruf! Sen kendini övdüğün gibisin."** buyurmuşlardır.

Allah'ın yakınlık verdiği gönüller yani peygamberan ve evliya hazeratı Allah'a tam teslimiyet göstermişlerdir. Bu mümtaz gönüller kendilerini Allah'ın bir parçası olarak görmüşlerdir. İnsanlar Allah'ın işaret buyurmuş olduğu ve kendisini o noktadan anlatacağı gönle tâbi olduklarında Allah'a tam uymuş ve tabi olarak yakınlık bulmuş olurlar. O gönüller isim ve sıfatlardan geçmiş zâta kalbolmuşlardır. Onlar Allah'ı isimler ile tahdit etmekten vazgeçmişlerdir. Çünkü kendilerinin de zâta ait olduklarını fiiliyatla bilir hâle gelmişlerdir. İsimler ondan hâsil olan varlıkları bildirmek için vardır. Çünkü Allah isimleri ihata eder.

Vahdet-i vücûd ile ilgili değerlendirmelerinde İmam-ı Rabbânî **"zan"** kelimesini kullanmaktadır. Bunu maneviyat kabul etmez. Zan iman değildir. İman doğru olmadığına göre hangi ileri terakkiden sonra ayırma varılacaktır. İmam Rabbânî son noktada, **"Allah ayrı varlıklar ayrı oldu düşüncesine vardım."** demektedir. Bu, isabetsiz bir düşüncedir.

Velâyet, varlıklar ile Allah'ı ayırmanın mümkün olmadığını söyler. Çünkü varlıkların akıbeti hakkında kimşenin bilgisi yoktur. Neye göre hüküm verilecektir. Varlıklar Allah'tan ayrı olursa varlıkların akıbeti ne olacaktır? Hâlbuki Kur'an'da varlıkların Allah'a ait olduğunu bizzat Allah'ımız işaret buyurmaktadır.

Çaresiz kaldığı zaman her varlık Allah'tan yardım niyaz eder. Bu, "**Lâ mevcude illa Hu**"yu ve bütün varlıkların da bu hakikatin farkında olduğunu gösterir. Ancak nâstaki nefsî duygular bu gerçekleri örtmeye çalışır. Nâs Allah'ın tatbikatını beğenmeyerek kendi akıllarına göre hüküm vermek isterler. Ama kendileri çaresiz kaldıkları zaman ise Allah'a iltica ederler.

İmam Rabbânî, "**Daha önce ben de aynı görüşte idim sonra hakikati anladım ki...**" diyor. Bu söz onun ilâhî hakikatten mahrum olduğunu göstermektedir.

İmam Rabbânî vahdet-i vücûd hakkındaki değerlendirmelerinde maneviyatta manevî sarhoşluk (Sekk hâli) vardır demiştir. Bunu iddia edenlerin de gerçek bir bilgisi yoktur. '**Sekk**' hâli demek lazım gelir ise, bu halk içindir. Çünkü onlar daha hakikatin farkında değildirler. Asıl ayık olan manevi gönüllerdir. Ayık kılınmış olanlarda idrak ve mantık yerine oturur. Âdem arzusu başlar ki, bu hâlin bir ifadesi olarak Hz. Süreyya şöyle buyurmuştur;

**"Nazar ettim bana ben kendimi bildim ki neyim
Yaradanımla biliştim dediğim oldu benim"**

Resmi ulemadan İmam Rabbânî, bunları sekr hali olarak ifade etmektedir. Bu, velâyete yapılan bir hakarettir. "**Vecde gelmiş söylenmiş**" demek, Allah'ın böyle bir lütfunu idrak edememektir. Aslolan o noktanın duasını almaktır. Allah'ın hidayet etmiş olduğu noktaya teveccüh edip ahz-ı feyz etmek lâzımdır.

Maneviyat ancak Allah'ın lütfu ile olur. Allah dilediğine verir. Bir kimse kendi kavminin eşrafından olabilir, ama Allah ona maneviyat vermez. Herkesi hoş gördüğünde Allah tecelli eder.

Her yönden bakan Allah denirse doğruya gelinir. Uyanık olan kuyu çırkrığının sesinden bile Allah'ı düşünür, manevi vecde gelir. Allah her taraftan kulunu ikaz ediyor düşüncesi hakiki bir uyanıklık olur.

Velâyet "**Lâ Mevcude illâ hû**" der. İmam Rabbânî, O'ndan başka bir mevcut var olduğu iddiasında ise, o varlığın kendi varlığını ispat edecek kuvveti varmıdır? Hâlbuki Kur'an'da "**Lâ kuvvete illâ billah / Allah'tan başka bir kuvvet yoktur**" (Kehf 39) buyrulmaktadır.

Bir kişi ölüyor toprakta kayboluyor, kişiliğini vur-gulayacak hiçbir şey kalmıyor. Onun batınından başka her şey yok oluyor. Nitekim Kur'an'da "**Küllî şey'in helikun illâ veche / Her şey yok olacaktır ancak onun vechi müstesna**" (Kasas 88) buyrulmaktadır.

O'nun vechi Âdem ile başlamıştır ve velâyet vechesinden devam etmiştir. Şekil ve görünme muhtelifdir, ancak "**Veche**" sabittir ki, velâyet vechesidir.

Allah namütenahidir; Allah'ın yaratması da. Allah'ın kendinden teşkilatlandığı varlıklar o kadar çeşitli ve sayısızdır ki, bu çeşitlilik insana yaşama sevinci verir. Allah her şeyi tek bir meşrep ve zevkte yaratmamıştır. Bu çeşitliliği kabul ve tasdik imandır. **Ama nâs, bu çeşitlilik karşısında şaşırarak kendilerini Allah'tan ayrı birer varlık olarak değerlendirmektedirler.**

"**Vücûd**" kelimesi sıfatî bir idrak ile dünya yaşamı düşünülerek değerlendirilmektedir. Cennet, cehennem ile ilgili değerlendirmeler de hep bu idrak ile yapılmaktadır. Allah'ın varlığı söz konusu olduğunda yine bu idrak ve fikriyat ile, yani dünya yaşamındaki sıfatî mülâhazalarla değerlendirmeler yapılmaktadır.

"**Vahdet**" kelimesi toplanmış, birliğe gelmiş

anlamını ifade etmektedir. Allah varlığında toplanma birleşme zaten mümkün değildir. Onun hakkında bu ifadeleri kullanamayız. Çünkü her şey O'ndan intişar etmektedir. O halde vahdet-i vücûd kelimesi Allah'ın zâtîyetini ifade etmek için kullanılamaz.

Vahdet-i vücûd dendiğinde "**Vücûd**" bir "**Varlık**" olarak telakki edilmektedir. Oysaki bu eksik bir idraktır.

Allah'a madde varlığı esas alınarak ve "**vahdet-i vücûd**" denilerek vücûd izafe edilemez. Asıl atlanılan yer burasıdır. Allah'ımız vahdet-i vücûd ile tahdit edilemez. Vücudu yaratan kendisi olduğuna göre, yaratılanın yaratıcıya bir tarif yapması bir yerde Allah'ın zâtîyet-i ilâhîyesini tarif etmeye kalkmak olur ki, bu elbette makbul olmaz.

Nâs, Allah'ın insan varlığına ebedi bir yaşam lüt-fettiğini görememektedir.

İslâm evliyasından Hz. Ahmed Süreyya Emin;
“İnsan ilâhî âlemde öyle bir sanayi-î ilâhîye ile karşılaşacak ki...” buyurmuştur.

Vahdet-i vücûd, Allah'ın bir vücûdu var gibi de algılanmamalıdır. Allah'ın vücûdu dendiğinde insan vücûdu düşünülmektedir ki, bu düşünce Allah'a nispet edile-

mez. Allah'ın vücûdu dendiğinde bu kısıtlayıcı bir söz oluyor. O'ndaki muazzam hâli bilemiyoruz. O'nun varlığına bir sınır koymak mümkün olmadığına göre, O'nun vücûduna düşünce olarak bile kısıtlama koyamayacağımıza göre bu doğru olmaz. Bu, Allah'ı sıfatî bir makamla tahdit etmek anlamına gelir. Sıfatî velâyetin Allah'ı bu şekilde tarif etmeye çalışmasının sebebi bundan kaynaklanmaktadır.

Vahdet-i vücûd konusunda çok çeşitli görüşler vardır. Vahdet-i vücûd, yani vücutta birlik vardır düşüncesi maneviyatta çok konuşulan bir konudur. Ancak bu konuda ehli zahir, iki varlık telakkisi içerisinde olduğundan, "*Allah da var ben de varım*" demektedir.

Vahdet-i vücûdu kabul edenler de vardır, kabul etmeyenler de. Vahdet-i vücûd ile ilgili olarak çok değişik anlatımlar yapılmıştır. Bu konuda bazı hususi noktalara da temas etmek icap etmektedir.

Vahdet-i vücûdu kendi anlayışı doğrultusunda yorumlayan ehl-i zahir, vahdet-i vücûd düşüncesine tümenden karşı çıkmış ve inkâr etmiştir.

<<Evren yoktan yaratılmıştır evrenle tanrı arasında öz bakımından ayrılık vardır.>> görüşünü ileri süren kimseler, tasavvuf adına da konuşarak şöyle söylemekte-

dirler; <<Tasavvuf böyle bir görüşü benimsemez. Ona göre kalıcı (ebedi ve ezeli) olan tanrı tarafından yaratılmış ne varsa onunla eş niteliktedir çünkü yaratılan, yaratanın bütün özelliklerini yansıtır. Öyleyse yaratanla yaratılan eş varlık düzeyindedir. Evrende görülen değişiklikler, başkalıklar tanrı özündeki yaratıcı güçlerin ayrı ayrı aşamalarda görünüş alanına çıkması yüzündendir.>>

Tasavvuf adına konuşan ve tasavvufun bu görüşleri savunduğunu ileri süren kimseler, daha da ileri giderek vahdet-i vücûd düşüncesinin İslâm ile başlamadığını bu düşüncenin ilk olarak Yunan filozoflarından Herakleitos ile Parmenides tarafından ortaya konulduğunu, daha sonraki çağlarda ise Eflatun'un izinden yürüyen Platinus'un bu konuyu işlediğini; İslâm dininin doğuşundan sonra ilkçağ felsefesine bağlı kalan İslâm filozofları ve mutasavvıflarının da bu görüşün etkisi altında kalarak onu İslâm dininin ilkeleriyle bağdaştırmaya çalıştıklarını iddia etmektedirler!

Bu gibi düşünceler günümüze kadar gelen İslâm felsefesi ile ilgili görüşlerdir. Asıl atlanan yer şurasıdır ki, bu düşüncelere sahip olan insanlar bu fikirlerini eski Yunan filozoflarının düşünceleri ile birleştirerek İslâm'a mal etmeye kalkmaktadırlar. Bu durum insanlarda ters düşünceler ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Yunan düşüncesi ile İslâm birleşmez. Neden? Çünkü onlar felsefeyi anlatıyor, Kur'an Allah'ın zâtîyet-i ilâhiyesini anlatıyor. Felsefe fikir ve varsayımdır Kur'an ise hakikat ve tatbikattır.

Hz. Mehmed Ali Bey ilmihâl kitaplarında geçen "*Cenâb-ı Hak âlemi yoktan var etti*" cümlesini Mürşid'i Hz. Süreyya'ya sorduğunda Hz. Süreyya; "**Allah âlemi yoktan var etti öyle mi? O zaman yokluklar varlık olarak meydana gelir. Yokluk eğer kendisini varlık haline getirebiliyorsa, yokluk denilen şey bir enerji haline dönüşebilir ve varlık âlemine çıkarabilir, o zaman birçok kuvvet teşekkülü ortaya çıkar.**" buyurmuştur.

Yoktan bir şey var olur demek, yoktan bir vücûd ve kuvvetin hâsıl olacağını kabul etmek olur ki, Allah'ın varlığı içinde **a'dem**'i (yokluk) kabul etmek icap eder; yani, '*Allah yoktu da birden bire yoktan var oldu*' gibi bâtil bir düşünceye düşülmüş olur. O takdirde, yokluğun mucid olması lâzım gelirdi.

Vahdet-i vücûd düşüncesini reddedenler, "*Allah hiçbir şeye benzemez, o halde insan kendisini Allah'tan gelmiş olarak sayamaz.*" demektedirler. Bunu derken de Allah yaratıcı (hâlik) bizlerde yaratılmış (mahlûk) varlıklarız düşüncesini savunmaktadırlar.

Bu düşünce de olanlara şunu sormak lazımdır; İnsanlar tasavvur edip bir şeyleri vücûda getirdiklerinde mesela bir iskemle yaptıklarında iskemle insana benziyor mu? Hayır benzemiyor. Bu, insan düşüncesinin mahsulüdür. Hiç kimse Allah olamaz; ama Allah insandan görünür.

İnsan eğer var olmak için Allah'a muhtaç değilse hâşâ kendi kendini yaratmış olur. Var mı böyle bir kudreti insanın? Yok! O halde bizler Allah'ın arzuyu ilâhîsinin bir neticesi olarak varız.

Kişi kendini Allah'tan gayrı görürse, Allah'ın nizamının dışına çıkmış olmaz mı? Bu mümkün değildir.

Vahdet-i vücûd düşüncesi, çok geniş bir mevzu olduğundan belirli bir vecheden anlatmak mümkün değildir. Çünkü Allah sonsuzdur. Bu kitapta vahdet-i vücûd Allah'ın bugün lütfettiği ilhamlar ile değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Miraç'tan Sonra "Halka Dönme" Nedemektir?

Velâyet gönülleri halkı yetiştirmek içindir. Onlardan konuşan ise Hâkkın kendisidir. Miraç'ta Hâkk'tan başka bir mevcud olmadığının idrakine varılıp halka bu

bilgiyi vermek içindir. Hz. Ali'nin Miracında Allah; "**Kimsin**" buyurduğunda Hz. Ali; "**Sensin**" buyurmuştur. Yani, "**Ben yokum Sen varsın.**" buyurmuştur. Bu, velâyetteki durumu anlatmaktadır.

Peygamber Efendimizin Miraç'taki anlatımına dikkat etmek lazımdır. Mesela Miraç'la ilgili tariflerinde '**beş yüz yıllık yol**' gibi ifadeleri vardır. Bunlar âlemlerdeki namütenahiliği anlatmak için söylenmiştir. '**Allah'ın vücûdu**' demekle ister istemez bir tarif yapılmakta ve bir sınır varmış gibi olmaktadır.

Burada bir eksiklik vardır. Peygamberimiz halkın makamına göre, onların seviyesine göre anlatmıştır. Ama halkın bu anlayışının velâyet için bir ölçü olmaması gerekir. Allah'ın velâyetteki ileri ilhamlarına dikkat etmek gerekir.

Muhyiddin-i Arabî, sıfatî noktalardan anlatım yapmıştır. Bu makamda bir takım insanların yanlış anlamalarından dolayı "**Hulûliye**" düşüncesi çıkmış, yani Allah'ın kula hulûl ettiği gibi bir anlam doğmuştur. Esasta bu düşünce şirktir. Bunlar makam-ı sıfatîden ifade edilmiştir. Velâyet makamında ise, "**Kendine vücûd izafe etmen kadar sana olacak başka günah yoktur.**" idraki vardır. '*Allah hulûl etti*' değil, '**Allah o gönülden konuştu ve göründü**' demek icap eder.

Muhyiddin-i Arabî'nin vahdet-i vücûd fikriyatına karşı İmam Rabbânî'nin itirazı ve zemmetmesi durumu başka fikirler çağrıştırmıştır ki, İbn-i Teymiyye'nin fikriyatını canlandırması bunlardandır. Aslında sıfati makamdan tetkik edildiğinde kişisel düşünceler hâkim olmakta ve böylece ayrılıklar ve tenakuzlar meydana çıkmaktadır.

Muhyiddin-i Arabî, Kur'an'da Allah'ın zâtı, sıfati ve ef'ali ile ilgili olan âyetlere istinaden, "**Lâ mevcude illa hû**" beyanına dayanarak Allah'tan başka bir mevcut olmadığı düşüncesi ile vahdet-i vücûd, yani vücûdda birlik vardır demiştir. Bu ifadeler kulların bulunmuş olduğu sıfati makam idraki içindir. Ancak Allah'ımız Kur'an da, "**Benden başka bir varlık yoktur**" anlamında, "**Lâ kuvvete illa billah / Allah'tan başka bir kuvvet yoktur.**" (Kehf 39) buyurmuştur.

Peygamberimizin, (s.a.v) "**Siz Kur'an'ı okuyun tatbik edin, selamet bulursunuz.**" anlatımı vardır. Burada, sıfati makamla dahi insanın selamete çıkacağı'nın bir beyanı vardır. Ancak Peygamberimizin, "**Beni gören Hâkkı (Hakikatü'l Hakayık'ı) gördü**" hadisinde de ifade edildiği gibi, daha ileri bir anlayış ile velâyet yolu talep edilirse, Allah'ı daha ileri olarak velâyet makamından ve zâtîyetten idrak etme imkanı olur. O zaman da Allah'ın kulunda tecelli ettiği ve kudretin Allah'a ait olduğu belli olur. Yani kul Allah olamaz ama; Allah kul-

dan görünür. Bu durumda Allah'ın kulda ve âlemlerde bugüne kadar tatbikata koyduğu programını değiştirmek mümkün müdür? Elbette Hayır! O zaman kulun kendine ait bir kudreti olmadığı anlaşıldığına göre, "**Lâ kuvvete illa billah**" (*Kehf* 39) sözüne itiraz etmek doğru olmaz. Ayrıca da bu noktaları münakaşa eden ve itiraz eden manevi kişilerin ehl-i zahirden oldukları anlaşılmaktadır. Hiçbir velinin diğerini suçladığı görülmemiştir.

Velâyet daima birbirini tasdik eder ama ehl-i zahirden olanların velâyete itirazı vakidir. Bu makam anlayışını vuzuha getirmek için şöyle deriz:

Bazı din düşünürleri halk tarafından kabul görmüş ve el üstünde tutulmuştur. Bunun sebebi, **onlar ile halkın aynı makamda olmasıdır**. Hâlbuki Peygamberlere hemen itiraz edilmiştir. Çünkü Peygamberler ile halk arasında makam farkı vardır. Peygamberler halkı kendi makamlarına çekebilmek için onların akıl seviyesine göre konuşmuşlardır. Bu bir tatbikat hâlidir. Çünkü kişi bilmediğine düşmandır denmiştir. Bilmedikleri için reddederler.

Gerçek bir velinin elini tutmuş olan itiraz etmez. Velâyet onu, anlayarak terakki ettirir. Bu da Mürşid makamıdır. Biz onları tenkit etmiyoruz. İmam Rabbânî'nin Muhyiddin-i Arabî'ye olan itirazını normal karşılıyoruz.

Çünkü Allah'ın o zamanki takdiri ve tatbikatı öyle idi. Onun için onlar zaten bir başka türlü ifade edemezlerdi. Tuhaf olan şey, maneviyatta olan bazı kimselerin, "**Ben-den başka kimse yoktur, benim söylediğim en doğrudur.**" kabilinden konuşmalarıdır ve bu konuşmalar pek makbul olmamıştır.

Kişinin kendisinin inanmadığı bir şeyle bir başkasını suçlaması doğru olmasa gerekir. Eğer bir kişinin sözü için kesin doğrudur dense, sonra o konuda Allah'ın daha ileri terakkisi hakkında ne söylenecektir. Yani bu ihtilaflar rahmet olmakla terakkiye vesiledir.

Vapurda seyahat ederken yaşadığım bir tatbikatta bir tecelli oldu. Değiştim. Bu arada ne kadar zevk varsa o duyguları hatırlattı Rabbim bana. Hepsine red geldi. Bütün hücrelerim titreyerek Allah diye zikretmeye başladı. Bu hâl bende geçtikten sonra bir yorgunluk hâli geldi.

Bu tecelli işaret eder ki, Allah arzu ettiği gibi tecelli etmektedir. Bu tecelli kişinin elinde değil, bilakis Hâkkın arzusudur.

'Allah'ın vücûdu var başka vücûd yok,' demek bile bugünkü terakkiyi karşılamıyor. Hâlbuki **Allah'ımız vücûddan da münezzehtir.** Allah'ın vücûdu var, der-

ken kişi kendi vücûdunu düşünüyor, bir Şekil düşünüyor. Peygamberimiz Allah'ın büyüklüğünü ve Őeklini düşünmekten men etmiştir.

Allah'ın vücûdu dendiğinde ikinci bir varlık olarak mütalaa ediliyor. Hâlbuki Allah'ın vücûda ihtiyacı yoktur. Vücûd dendiğinde, kişiler Allah'ı kendi varlıkları gibi mütalaa ediyorlar. Bu noktada yanlış bir anlama vardır.

"Vacibul vücûd" tarifinde de, Allah'ı belli bir düşünce yapısı içinde değerlendirme vardır. Hâlbuki bütün bu mütalaaların fevkinde, yani yaratılmış varlıkların düşünce ve tasavvurlarının üzerinde bir hususiyet vardır ki, ona Kur'an-ı Kerîm'de **"Hüve"** zamiri ile işaret buyrulmuştur. Onun için Rabbimiz, **Hüve Benim; ancak Beni zikretmek ve tefekkür etmek istiyorsanız "ALLAH" ismimi zikredin.** buyurmaktadır.

Bütün bu hâller **HÜVE**'nin kendinden kendisine olmaktadır. Hüve'yi herkesin idrak etmesi mümkün olmadığı için *-çünkü idrak edilen idrak edildiği anda bir varlık olmaktadır-* Allah ve Muhammed isimlerini zikretmiş oldu.

Allah birdir. Dünyadaki anlayış böyledir. Hakikatte rakam değeriyle **'bir'** dediğimizde, bu Allah'ı tarif ve tavsif etmeye yetmiyor. Allah öyle bir azamet-i

ilâhîye ki rakam ve kelimelerle tarif etmek onu ifade etmeye yetmez.

İmam Rabbânî'nin ileri sürdüğü vahdet-i şuhud, ilâhî hakikate uymamaktadır. Hz. Musa, Kur'an'da anlatıldığı üzere; Allah'ı görmek, yani şuhud etmek istemiştir. Ancak Allah'ımız, "**Len terani- Sen beni asla göremezsin**" buyurmuştur. Buradaki hususiyet şöyle olsa gerekir: Allah'ımız Hz. Musa'ya; "**Beni göremezsin çünkü sen olan da Benim**" buyurmaktadır. Bu, "**Sen ancak kendimden teşkilatlandırıdığım bir parçasın.**" mânâsınadır.

Nâs içindeki bozulmada önce din yozlaşmaktadır. İslâm'da Allah ile kul arasına peygamber bile giremez diyen ulemeden bazı kimseler vardır.

Âl-i İmran sûresi 31. âyetinde,

"Kul in küntüm tuhibbunallahe fettebi'uniy yuhbibkümullahü ve yağfir leküm zunubeküm vallahü ğafurün rahiyün."

"De ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana tâbi olun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı mağfiret eylesin. Ve (andolsun) Allah Gafurdur, Rahimdir." buyrulmaktadır.

Allah'ın arzu ettiği ismin asiyyetini idrak kulluktur. 'Allah ayrı kul ayrı' ve de 'Peygamber araya girmesin' diye düşünmek zaten şirktir. Allah'tan ayrı bir peygamber mi vardır? Burada Allah'ın tertibinin üçe bölünmesi vardır.

İmam Rabbânî zamanındaki maneviyat anlayışında Allah'ın Hz. Musa'ya ağaçtan seslenmesi hususunda şöyle düşünülmüş ve söylenmiştir:

Allah Teâlâ ağaçtan seslendiğine ve Hz. Musa'da Allah'ın kelâmını işittiğine göre;

1.Allah kelâmı harflerden ve kelimelerden mi teşekkül etmiştir?

2.Hz. Musa harf ve kelimelerden teşekkül etmiş bir ses mi duymuştur?

3.Allah kelâmı harflerden ve kelimelerden teşekkül ettiğine göre harfler kadim (ezelî) midir?

Hz. Musa kulaktan değil gönülden işitmiştir. Eğer kulaktan denirse Allah ayrı, kul ayrı düşüncesi ortaya çıkar ki, bu mümkün değildir. Hz. Musa Allah kelâmını gönlünden ilham olarak almıştır. Onları kelimelere döken Hz. Musa'dır. Allah bütün kullarına ilham verir, an-

çak kullar Allah'ın onlara lütfettiği makama göre kelâm ederler.

Meryem sûresi 97. âyetinde,

"Feinnema yessernahü bilisanike litübeşşire bihi'l müttekıyne ve tünzire bihi kavmen lüdda."

"Biz 'Hüve'yi senin lisanın ile müyesser eyledik (kolaylaştırdık) ki, onunla müttakîleri (takva edenleri) tebşir edesin (müjdeleyesin) ve düşmanlık eden kavimleri onunla uyarasın." buyrulmaktadır.

Bu mülâhazalar neye göre düşünölmektedir. Bu düşünceler dünyevî değerdendirilmektedir. Allah'ın tabikâtı ve tecellisi sadece dünyevî kıstaslar ile kısıtlanamaz.

Bütün varlıkların eşya üzerindeki görüşleri, zıddı ile bilici olmakla ifade edilmektedir. Ancak ilk yaratılışta zıtlık yoktu. Nitekim "**Âdemüskün**" de zıtlık yoktur; fakat Âdem'in meleklerle hitabından sonra itiraz eden İblis ile birlikte zıtlık meydana gelmiştir. Orada Allah sıfat olarak göröndüğü varlıklara zâtîyetini idrak için zıtlık vermiştir. Allah'ın zâtîyeti için zıtlık söz konusu

değildir. Allah'ın vahdaniyetini idrak edince zıtlık ortadan kalkar.

Varlığa karşı yokluk fikri düşünülürse yokluk bir vücûd teşekkülü olarak ortaya çıkar. Bu *Lavoisier Prensipleri*'ne göre de mümkün değildir. Var olan yok olamaz; yok olan da var olamaz.

İnsan suretleri bir tasavvur halidir. Gerçekte insanın kendine ait bir varlığı yoktur. İnsan kendi varlığını ispat edemez. Allah'ın kulu hakkındaki arzusu yani o kul ismindeki arzusu gerçek olan arzudur. Allah arzusunu kulu olarak tahakkuk ettirmektedir. Kulu hakkında, kişilik verdiği bir varlık gibi ona lütfetmektedir. Bunlar Allah'ın kulu hakkındaki arzularını göstermektedir. Allah'ın kulunu bilmesi, Allah'ın Musavvir'indeki arzusudur. Allah'ın o kulunu sevmesi kulun ebedi olmasının ispatıdır. Dünya ise bir hayal âlemidir. Allah'ın bir arzusunun tatbikat mahallidir.

Rabbimiz; "**Ben bir varlıkta görünmek istemezsem bu, o varlığın ölümüdür**" buyurmaktadır. Kullar Allah'tan ayrı olsalardı kulların bir yerde vücûd teşekkülü olarak toplanması lazım gelirdi. Hâlbuki ölen varlık Allah'ın varlığında ilâhî bir arzu halinde devam eder.

İlmihâl kitaplarında ‘Allah âlemi yoktan var etti’ yazmaktadır. Yokluktan varlık çıkmaz. Yokluk diye bir şey esasta mevcut değildir. Allah kendi yarattığı dünya nizamına ters bir şeriat getirmez. Dünya yaşamı Allah'ın şeriatına uygundur. Ancak Allah'ımız nizamını idrak için, nizamına ters düşenleri günah ve kusur olarak bildirmiştir. Allah'ın nizamına ters düşenler, dünya yaşamına da terstir. Bu terslikler esasta terslik olsun diye değil, Allah'ın nizamını idrak etmek içindir. Allah'ın haram kıldıkları zaten dünya nizamını da bozucudur. Hâlbuki insanlar kendi dünyevî arzularına göre dini tarif etmeye kalkmaktadırlar.

Mekir devamlı değildir. Tebbet sûresi 1. âyetinde,

"Tebbet yeda ebiy lehebin ve tebb."

"Ebî Leheb'in iki eli kurusun ve kurudu da."
buyrulmaktadır.

Âyette işaret olunan hususiyetlerden birisi de, Ebu Leheb'in şahsında temsil olunan mekrin soyunun kesik olacağı ve devamlılığının olmayacağıdır. Mekir olan geçicidir, sonludur. Çileler de geçicidir. Bunlar insanların terakkisi için yapılan tatbikatlardır. Bu noktada kusur hakkında da şöyle bir açıklama icap etmektedir: Allah insana kusur vermiş ama bunu onun terakkisi için yapmıştır. Allah kusur ile tavsif edilemez.

Vahdet-i vücûd kelimesi bugünün terakkisinde bir eksiklikdir. Vücûtta vahdet (birlik) var demek O'nun birlik olduğunun ifadesidir. "**Birlik var**" sözü **Hatmül Velâyet** makamında eksiklik olarak değerlendirilir. **İnsanlar vahdet-i vücûdu düşündüklerinde varlığı esas almaktadırlar. Yani Allah'ın sıfat görünmelerini esas alarak, bu sıfatları Allah'ın zâtının dununda mütalaa etmektedirler.** Bu düşünce, Allah'ın sıfatî bir varlık olarak düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. Sıfat varlığının Allah'ın zâtının dununda değerlendirilmesi makbul olmasa gerekir.

Vahdet-i vücûd kelimesi asliyyet itibarıyla O'ndan başka bir varlık düşünmemek mânâsına gelir. Allah'ın zâtının dununda sıfat olsun olmasın başka varlıklar yoktur. Varlıkların kendi başlarına bir varlıkları olmadığına göre, o zaman varlıkları birleştirelim de, vücutta birlik olsun demenin de bir mânâsı kalmamaktadır.

Kur'an, "**Küllü nefsin zaikatülmevt / Her nefis ölümü zevk edecektir.**" (Âl-i İmrân 3/185) buyurmaktadır. Her varlık yok olacaktır buyrulmuyor. Var olan zaten yok olmaz. Ancak bir hâlden başka bir hâle tahvil olur. Yani Allah'ımız bir görünmesini başka bir görünmeye tahvil edecektir. Ancak Allah'ımız "**İnsan**" görünmesinin ebedi olmasını arzu etmektedir. Bu, Allah'ın insan varlığını bir daha geriye döndürmeyeceği anlamını taşımaktadır.

Maneviyatta Allah'ın tevhidini vurgulamak için vücutta birlik vardır, şeklinde düşünmüşlerdir. Allah'ın birliğini yani tevhidini ifade için nâsın içinde bulunduğu kesret (çokluk) âleminin, bir vücûdu teşkil etmiş olduğunu düşünmüşlerdir. Vahdet-i vücûd bu fikriyat ile ortaya çıkmıştır. Yani Allah'ın birliğini ifade etmek için yapılmış bir tariftir. Ama bu fikir de dünya anlayışı içinde mütalaa edilmiştir.

Sadreddin Konevî bu hususta Muhyiddin-i Arabî'nin dervişi olarak vücutta birliği, yani vahdet-i vücûdu açıklamıştır. Ancak Sadreddin Konevî, kendindeki velâyetten değil de, Muhyiddin-i Arabî'den aldığı bilgileri aktarmaktadır. Velâyet konusu hususiyettir. **Zamanın İnsanı** ise başka bir noktadır.

Vücutta birlik var denmektedir. Bütün varlık âlemi düşünülerek bu kelime söylenmiştir. Bu şekilde düşünenler varlık âlemini bir noktada mütalaa etmektedirler. Yani varlıkta birliği müşahede etmektedirler. Neticede var olan varlıklardan birliğe gidilmeye çalışılmaktadır. Hakikatte vahdet-i vücûd kelimesi ikiliktir. Çünkü varlığa göre Allah'ın birliği düşünülmektedir. Peki, bu varlık âlemi yok iken de Allah'ın birliği hâşâ yok muydu? Elbette vardı.

Şurası muhakkaktır ki, vücutta birlik vardır ama,

O vücuttan başka bir vücûd ve mevcut zaten yoktur ki birlik olduğu söyleniyor. Vücutta birlik olduğunu söylemek yani tevhidi bu şekilde vurgulamak mı, yoksa Allah'tan başka bir mevcut yoktur ifadesi mi hakikati işaret etmektedir?

"**Bir Allah**" kelâmını ancak Allah söyler. Yani Allah "**Ben birim**" buyurduğu için Allah'ın birliği vardır. Allah'ın "**Allah birdir**" beyanından sonra vahdet-i vücûd mütalaa edilmiştir. Allah, zaten bütün varlıkların kendi parçası olduğunu buyurmaktadır.

Bir kul Allah'ın varlığını ve birliğini ispat edemez. Çünkü Allah'tan başka bir varlık yok ki ispat söz konusu olsun. Onun da bu ispata ihtiyacı yoktur.

Kul, kendi varlığının varlık olarak sürmesini istediği için kendine bir akıl varlığı atfetmektedir. Ancak akıl, Allah'ı ihata edemez. Çünkü akli Allah yaratmıştır.

İnsanlar varlıklarını ifade ederken, **akıl, ruh, nefis**, demektedirler. Gerçekte ise, Allah bunlar ile mukayyet değildir. İnsandaki hasletler ilâhi âlemde bambaşka bir şekilde görülecektir. İnsandaki hasletler dünya için bir elementtir. İlâhî âlemde dünya elementlerine ihtiyaç yoktur ama yaşam bambaşka bir şekilde devam eder.

Bir şeyi görebilmek için onun dışında olmak icap eder. Nitekim bir tarifte sudaki balıkların su içerisinde oldukları halde “**su, su**” diye zikretikleri söylenir. Balık nasıl suyun içerisinde ise insanlar da ilâhî kudretin içindedir. Onun için bu noktayı tarif etmek ve anlatmak, fikri mülahazalarla bir yere varmak mümkün değildir. Doğrudan doğruya kabul ve zikretmek daha doğru olsa gerekir. Nitekim Sevgili Peygamberimiz, “**Yâ Maruf! kühü hakikatini** (Allah’ın zâtiyeti) **hakkıyla arif olamadık.**” buyurmuşlardır.

Kul ile Allah arasındaki çekişme nedendir? Allah bütün hasletleri verse, yine de kul Allah olamaz. Çünkü varlığın asliyeti Allah'tır. Kul ne yaparsa yapsın yine de O'nun arzusu olmaktadır. Bu hususu bize en iyi anlatan Ebû Zerr-i Gıfâri'den nakledilen, "**Onlara müştakım,** (istekliyim) **onlara kavuşmak istiyorum.**" hadis-i şerifidir. (Bu hadis ile ilgili açıklama için *Seb'an Minel Mesani kitabının 43-46 sayfalarına bakılabilir.*) Çünkü kişi ne kadar terakki ederse etsin yine de kendine bir vücûd noktası atfetmektedir. Ancak Allah'ın müstesna tuttıkları hariç olmak üzere. Çünkü bu zamanda Allah anlayışının en ileri noktaları açılmaktadır. Bir noktanın Hüve'nin nokta-i mümessilesi olması için, o noktada Hüve'nin açılmasının en ileri olması gerekir. Onun için geçmiş evliya bugünü methetmişlerdir.

'**Ehl-i Beyt**'te bu idrak vardır. Yani bugünün idrak-i onlarda mevcuttur. Ve bugüne işaret eden hadisler de mevcuttur. Allah insanı kendi ruhundan ve bir nefisten yaratmıştır. Demek ki varlık âlemi de namütenahidir. Velâyet Allah'ı Allah'ın lütfettiklerine göre idrak etmektir.

Vahdet-i vücûd her ne kadar "**varlığın birliği**" anlamına gelse de ifadede bir eksiklik vardır. Vücutta birlik var demek, Allah'ın birliğini, bir ikincisi olmayacak şekilde düşünmek mânâsına gelmektedir. Vahdet-i vücûd tarifinde çokluktan birliğe gidilmektedir. Yani çokluk esasta bir birliğin görünmesidir şeklinde algılamak vahdet-i vücûd fikriyatıdır. **Hâlbuki bugünün terakkisinde çokluk görünmesinin de bir görünme olduğunun idrakinde olarak, vahdet-i vücûd fikriyatının Allah'ın varlığını anlamada eksik kaldığı müşahede edilmektedir.** Nâsın kul olarak Allah'ın birliğini tarif etmesi mümkün değildir. Nâs, Allah'ın varlık görünmelerinin dışında değildir ki O'nun bu tatbikatını bir kelime ile tanımlayabilsin.

Muhyiddin-i Arabî'nin birlikten söz etmesinin sebebi Allah'tan aldığı güzel ilhamların bir neticesidir. Sadreddin Konevî de, "**Vücutta birlik vardır, hepimiz bir vücûdu teşkil ediyoruz**" demiştir.

İmam Rabbânî ise, Allah'ı vücuttan tenzih ederek

anlatmaya çalışmıştır. O maddesel bir düşünce üzerinde durmuş, yani Allah'ı madde varlığındaki tatbikatları örnek alarak ifade etmeye çalışmıştır.

Her makamın kendisine ait bir fikriyatı vardır. İmam Rabbânî'nin makamı sıfatidir. Sıfat isimlerinden hareketle değerlendirmeler yapmış ve her şeyi '**tayyip**' ve '**necis**' diye ayırmıştır. Allah'ı sıfatlar açısından da münezzehtir. Bugünkü velâyet terakkisinde Allah, vücuttan da münezzehtir. Allah'ı tam olarak ifade etmek mümkün değildir. Esasta ifadeden aciz kalındığı için vahdet-i vücûd kelimesi kullanılmıştır. Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v) Allah ne şekildir diye düşünmekten men etmiştir. Çünkü ancak bir şeklin dışında ise o şekli tarif edebiliriz. Allah'ın zâtının hususiyeti her zaman Allah'ın hususiyetinde kalacaktır. Allah'ın vücûdu hakkındaki mülahazalar tamamen sıfatidir. Zâtî tecellide Allah için iyi-kötü; tayyip, necis; varlık-yokluk gibi sıfatı düşünceler ve mülahazalar kûsûfa uğrar.

Günahı günah, sevabı sevap görmek de ikiliktir. Velâyet makamı için böyledir. Vahdet-i vücûd fikriyatında "*Biz de varız*" noktasında olan ehl-i zahir, ahirette kendi varlıklarını görebilecek midir?

Kulluk Allah'ın ilâhî tertibini idrak ve ikrardır.

Allah'ın tevhidini maneviyat idrak ediyor. Bu en büyük rahmettir. Ehl-i zahirin sözlerini kendi zamanlarının anlayışında ve bir taraf olmanın gayreti içinde söylenmiş sözler olarak kabul etmek gerekir.

"Kasem olsun o Allah'a ki cehennem kapısında durur ve hiç kimseyi içeri bırakmam." sözü zâtîyet noktasında olan veli içindir. Zâtî veli için günah da sevap da Allah'ın programı içindedir. Kötülüğü yapan, kötülüğün farkında değilse, o da bütün bunları bir program içinde yapmıştır. Yani zâtî veli her şeyi Allah'ın tertibi içinde değerlendirir.

İslâm evliyasından Kadirî tarikatının dördüncü piri sanîsi Hz. Ahmed Süreyya Emin bir varidatlarında, vahdet-i vücûd ile ilgili olarak şöyle buyurmuşlardır:

"Ey can-ı men, "vahdet-i vücûd" öyle bir mesele-i mühimme-i müşkiledir ki, tarif ve tavsife sığmaz, beyan için henüz bir kelime-i vahide yoktur. Ancak ve ancak ef'ali zatiyye ile mümkün olabilir. Bu ise "Hakikat-ü'l Hakayık"a mahsus ve münhasır bulunan "Âlem-i Âmâ"ya ve bu itibar ile "Kitab-ü'l vücûd" ve hatta ki, "vücûd" ve "mutlakıyyet"e ve "El mülkü li" diyebilir bir lisanı "aklı küle" sahip ve "tasarruf-u kudret" maliki bir vücûd-u mukaddes-i yegâne-i zaman icap eyler.

“Ey benim canım *“vahdet-i vücûd”* öyle önemli ve zor bir meseledir ki, tanımlama ve vasıflandırmaya sığmaz, açıklamak için henüz tek bir söz yoktur. Ancak ve ancak zâtî fiiliyatla mümkün olabilir. Bu ise *“Hakikatlerin Hakikatine”* özgü ve sadece ona ait bulunan *“âmâ âlemi”*ne ve bu itibar ile *“vücûd kitabı”* ve hatta *“varlık”* ve *“serbestliğe”* ve *“mülk benimdir”* diyebilecek bir *“akl-ı kül”* lisanına sahip ve *“kudret üzerinde tasarrufa”* malik devrin yegânesi olan bir kutsal vücudu gerektirir.

“*Vahdet-i vücûd*” meselesinin belirli bir noktaya gelmeden izah edilebilmesi müşkil olsa gerektir. **“*Vahdet-i vücûd*”** kaim-i bizzat yani kendi zâtıyla kaim demektir. Bu durumda ikinci bir vücûd olmadığından O’nu ihata ve ifade edebilecek bir söz bulunamaz. Ancak Allah’ımız kendisini izhar etmek isterse bunu fiiliyatla yapar ve nur-u zatı için hidayet buyurmuş ve hususiyede seçmiş olduğu ilâhî gönüllerde tatbikata koyar. Bu gönüller **“*ikra kitabek / vücûd kitabını oku*”** sırrına mazhar olurlar.

Tîn sûresi 4. âyetinde,

"*Lekad halaknel insane fîy ahseni takvîm.*"

"Biz insanı ahsen-i takvim (en güzel kıvamda) **üzere halkettik.**" buyrulmaktadır.

Allah insanı en güzel şekilde yani velâyeti idrak edebilecek ve taşıyabilecek kapasitede halketmiştir. '**Ahsen-i Takvîm**' kelimesi ile bu mânâyâ da işaret edilmiştir. Allah'ın '**Ahsen/en güzel**' yaratması insanın Allah'ın güzelliğini taşıyabilecek bir kapasitede halk edildiğini işaret etmektedir.

Bu hükme binaen bütün âlemlerin hakikatinden haber alan gönül, "**Âlem-i Âmâ**"ya dâhil olur. "**Âlem-i Âmâ**"ya dâhil olan ise, "**vücûd-varlık**" ve "**Mutlakıyet-Serbestlik**" sahibi olmuştur. Böylelikle Sevgili Efendimizin sahip olduğu, "**Akl-ı Küll**"e ererek o makamın lisanından, "**El mülkü lî-İlâhî saltanat benimdir**" der. Çünkü Hâkkın bizzat icrada bulunduğu, zamanın ferdiyyetine sahip zâtî veli makamı zuhur etmiştir. Bu durumda kudret üzerinde tasarrufa malik bir yegâne insan olur ki vücûdu Allah'ın, "**Ben buradayım**" buyurduğu "**kutsal vücûd**" haline gelir ve "**vahdet-i vücûd**" kendisini oradan izhar eder. Artık ilâhî saltanat sahibi "**Sahibü'r Rahman**" ve "**Gavsü'l Azam**" O'dur. Bu yola intisab edenlerde de, "**Bugün saltanat benimdir**" beyanı zuhur eder. Ancak bu husus tatbikat ile bilinebilir. İşte bu tatbikata işareten;

Necm sûresi 11. âyetinde,

"Ma kezebel fuadü ma rea,"

"Fuad (Gönül) gördüğünü yalanlamadı," buyrulmuştur.

Bir tecellimde körfez gibi bir yerde kare şeklinde bir yapı görüyorum. Yanına yaklaşıyorum büyük bir insan kalabalığı var. Bu yapı yukarıya doğru merdivenler vasıtasıyla uzanıyor. Yukarıya çıkıyorum. Birinci kata geldiğimde buradaki insanların aşağıdakilerden sayıca daha az olduğunu görüyorum. Yukarıya doğru çıkmaya devam ediyorum. İkinci katta daha az insan var. Nihayet yedinci kata böylelikle geliyorum. Burada sadece bir kişi müşahede ediyorum. **"Siz daha yukarıya çıkacaksınız"** buyruluyor. En son kata, sekizinci kata çıkıyorum burada hiç kimse yok. Sadece ben varım. Sonsuz bir huşu hissiyatı içerisinde her tarafımı vakar duygusu kaplıyor. Hissettiğim şey, her şeye karşı tam bir muhtaciyet hissetmeme duygusu. Öyle bir kudret âlemi ki, kelimeler ile tarif etmek mümkün değil. Ancak sonsuz yalnızlığın ilâhî azamet duygusunu hissediyorum. Anladım ki, Hâkk insan varlığını yaratmakla sonsuz yalnızlığını paylaşacak kendine benzer bir varlık yaratmış oldu. O zaman İnsan varlığına karşı çok daha farklı duygular içinde oldum.

Bir annenin kendi varlığından çocuğunun meydana gelmesinde, sanki buradaki hususi birliktelik var. Nitekim anne çocuğunu daima kendi varlığının bir parçası olarak görür. Sevgili Efendimiz Allah ile kul arasındaki hissiyat için anne ile çocuğu misalini vermiştir. Bu durumda Allah'ın kullarına olan sevgisini ifade etmek mümkün değildir. Onun için Rabbimiz kulların kendisine karşı gelmesini makbul tutmamaktadır.

Nihayet etrafa nazar ettiğimde tasavvur ettiğim her şeyin bir anda vücûd bulduğunu müşahede ediyorum. Etrafa bakıyorum, deniz düşünüyorum bir anda deniz vücûd buluyor, orman düşünüyorum bir anda büyük bir orman beliriyor. Nazarımı çevirdiğimde ise kayboluyor. Bundan sonra tekrar geldiğim yoldan aşağıya doğru inmeye başlıyorum. Aşağı indikçe her katta sayıları artan insanlar ile tekrar karşılaşıyorum. Ve nihayet en aşağıya kadar iniyorum.

Hız. Süreyya bir varidatlarında '**tamm er**' hususiyeti ile ilgili olarak buyurmuştur ki; "**Miracı yapmış, taht-ı temkine oturmuş, tac-ı telvini giymiş irşad için Mürşid olarak halka dönmüş mutlakiyyet ve mevcudiyet sahibi kâmil veli.**"

Hatmül Velâyet, vahdet-i vücûdu daha ileri açmaktadır. Her şey Allah'ın velâyet arzusundan kaynak-

lanmaktadır. O halde varlık (vücûd) tatbikatı Allah'ın kendisinden kendisine duyduğu velâyet arzusunun tatbikatı olarak ortaya çıkmaktadır.

Vahdet-i vücûd demek bu makamda ikilik gibi kabul görür. Vahdet-i vücûd kendi devrinde geçerli olan bir makamdı. Bugünün açılımı çok daha ileri olarak *Hatmül Velâyet* sırrındandır.

Allah'tan başka bir varlık yoktur. Var olarak görünen bütün varlıklar O'nun görünmeleridir. Bu konu ancak Allah idrak verirse anlaşılabilir bir husustur.

Manevi yoldaki insanlar iyi niyet taşıdıklarından başkalarına da maneviyatı anlatmak isterler. Ama karşındaki insanlar onları bekledikleri gibi karşılamazlar. Kişi nasibi ne ise o kadar alacaktır. Kişinin idrak kapasitesi Allah'ın ona verdiği makamla ilgilidir. Peygamberimizin sözünü herkes anlamıştır. Çünkü o söz Allah'a muzafıdır. Bu makama, "**tekellümü lisani'l kîdem**" denir. Onlar Allah'ın sözünü anlatmaya mezun olan kişilerdir. Peygamberin sözünü herkes makamına göre anlamıştır. Âlim de cahil de anlamıştır. Ancak kendi makamlarına göre anlamışlardır. Bu noktada Allah'tan vüs'atimizi artırmasını istememiz lâzımdır. Bu lisandan olmak üzere bir anlatımı beş kişi dinlesin, tekrar onlara ne anlatıldı denirse beşi de kendi makamlarından ifade ederler.

Bugün akılcılık (rasyonalizm) maneviyat değerlendirmeye kalkılıyor ki, bu aynı zamanda İmam Rabbânî'nin fikriyatını da işaret etmektedir. Bu ise hakikate ulaşmaya engeldir.

Peygamberimizden sonra İslâm'dan başka bir din idraki ve anlayışı mümkün değildir. Peygamberimiz, “**Ben dini kemâle erdirdim**” buyurmuşlardır. Hiç kimse kendi görüşünü din olarak insanlara takdim edemez. Aslolan Peygamberimizin tatbik ettiği İslâm'ı Allah'ın bugün verdiği idrak ile tatbik etmektir.

Her insanın hâli “**Musavvir**” isminin neticesidir. Yani Allah'ın âlemleri yaratmadan önce kendi Musavvir'inde arzu etmesi, bu arzusunu yeryüzü tatbikatında isimler olarak tecelli ettireceğine işaret etmektedir.

Varlıkların fiilleri Allah'ın esmâsına bağlıdır. Meselâ görmek, “**Basir**” ismine bağlıdır. Her varlık görmesini Allah'ın Basir ismine bağlı olarak yapmaktadır.

Maneviyat, Allah'ın lütfu ile dir. Maneviyatın karşısına akli çıkarmamak lazımdır. Akli Allah'ın karşısına çıkarmak büyük hatadır. Çünkü din, Allah dinidir. Din, güzel ahlâktır. Dini olmayanın ahlâkı olmaz. Ahlâkı olmayanın da hürriyeti olmaz.

Zamanın varlığı Zamanın İnsanı ile kaimdir. Zamanı değiştiren bir gönöl lâzımdır. Çünkü Allah'ın insanlara maddi ve manevi feyz sunması ile insanların terakkileri devam eder. Bu terakkiler için yeryüzünde bir gönöl noktası lazımdır ki, ona '**Zamanın İnsanı**' denir.

Müceddid Kelimesi Nasıl Anlaşılmalıdır?

Türkiye'de ve dünyada maneviyat anlayışı değişiyor. Padişahlık zamanından gelen bir velâyet anlayışı vardı. O meşrep ve anlayış bugün artık yoktur. Bugünkü anlayış çok farklıdır. Hürriyet içinde bir velâyet ve yaşam anlayışı vardır. Bugün Allah'ın arzu ettiği bir maneviyat ve onun arzu ettiği bir dünya yaşamı vardır. Bugünün yaşam görüşü değişiktir. Bu yeni görüşe göre insanlar tanzim oluyorlar.

'Müceddid' Allah'ın değiştirme arzusudur. Müceddid, kişi değildir Allah'ın arzusudur. Müceddid, Allah'ın yeni bir devrinin hususiyetini ihtiva eden bir isimdir. Bu arzu hangi gönölde zuhur ederse, Allah o gönölden tatbikat yapmaktadır. Esasta müceddid bir mânâda Allah'ın arzu ettiği yeni devirde Kur'an-ı Kerîm ve velâyet nasıl anlaşılmalıdır hususiyetinin açılmasıdır. Allah bu arzuyu Zamanın Sahibi'nden lütfediyor. Kur'an-ı Kerîm anlayışını Allah'ın o devirdeki arzusuna göre ifade eden gönöl müceddid'tir.

Bugüne kadar gelen ve o zamanın icabı olan değerlendirmeler, bugünkü ilâhî arzuya göre açıklanmaya çalışılmaktadır. Bugün ilâhî beyanda '**Hüve**' anlatılmaya başlayınca, nâs içinde Hüve'yi araştırmalar başladı. Her varlık makamına göre Hüve'yi zikretti. Hüsn-ü hat levhalarına Hüve yazıldı. Bu, Hüve'nin müceddiddeki tatbikatına bir misal olsa gerekir.

Bugüne kadar İslâm'da birçok kişiye müceddid sıfatı verilmiştir. Ancak müceddid '**dini yenileyen**' anlamında mütalaa edilmiştir. O halde dine bir yenilik getirilmesi mukabilinde müceddid olunabileceği algılanmalıdır. Dini yenileyen şeklinde mütalaa edilen bu mevzunun ifadesinde bir atlama olsa gerekir. İslâm'da dini yenilemek diye bir şey esas itibari ile söz konusu olamaz. Çünkü Allah dini olan İslâm kıyamete kadar baki kalacaktır. İslâm her zaman yenidir ve her zamana feyz verir. Yanlış olan kişilerin değerlendirmeleridir.

Müceddid mevcut olan Allah dinini o zamanki şartlar içerisinde yorumlayan gönül olsa gerekir ve bu "**İnsan**" Allah tarafından tayin ve tespit edilir. Çünkü dünya üzerindeki tatbikat Allah'ın her zaman için varlıklarına sunduğu feyz ile mümkün olmaktadır. O halde müceddid olan gönülde Allah'ın arzusu ne ise o tatbikat bulmaktadır. Aslolan Allah'ın arzusudur. Müceddid noktasından zuhur eden tatbikat Hâkka aittir. Vahyi kısıtla-

mak, ilhamı yok saymak, sonra müceddid olmak imkânsızdır.

Allah'ın o zaman için tatbikatını yürüttüğü "**El İnsan**" hususiyeti taşıyan gönül, "**Bütün fiiliyat ve icraat Allah'ındır**" der. Allah'ta mahfiyeti olan bu gönül noktası hiçbir şeyi kendine atfetmez, Allah'a verir. Bu noktadaki tatbikat Âdem tatbikatıdır. Melekler de Âdem'e secde etmiş ancak Âdem, "**Ben Allah'ım**" dememiştir. Sahiplik Allah'a aittir. **İnsanlar kendi isteklerini Hâkkı bulmuş zâta yaptırmak istemektedirler. O zaman O gönül noktası insanların emri ile iş yapıyorsa Allah'ı bulmuş bir gönül olabilir mi?**

Hz. Süreyya buyurur:

**"Zahirde ehliyetimiz yok fakat ey can
Mânâda neler işleriz akl ermeye asla."**

İnsanlar Hâkkı bulmuş gönle hemen geleceği sorarlar. Hâlbuki bu, o gönle Hâkkın bir neşesi olur.

Neml Suresi, 93. âyetinde,

"Ve kuli'l hamdü lillahi seyüriyküm ayatihi fetarifuneha ve ma rabbüke biğafilin amma tamelun"

"Ve de ki: Allah'a hamdolsun. O size ayetlerini gösterecektir, siz de onlara arif olacaksınız. (tanıyacaksınız) Rabbin amel ettiklerinden gafil değildir." buyrulmaktadır.

Rabbimiz bu âyette Zamanın İnsanı'na işaret etmektedir. Kim ki O'nunla mülâkidir, Ariflerden olur.

Vacibül Vücûd Kelimesinin Hatmül Velâyet Sırrı İle İdraki

'**Vacibül vücûd**' varlığı gerekli olan demektir ki, mutlak var olan, yokluğu mümkün olmayan Allah'ı işaret eden bir kelime olarak kullanılmıştır. Allah'ın "**zâtî**" varlığı "*vacibül vücûd*" kelimesi ile ifade edilmeye çalışılmıştır.

Vacibül vücûd kelimesi dünya yaşamındaki idrake göre değerlendirilmiş ve vücûd kelimesi ile Allah'ın birliği ifade edilmeye çalışılmıştır. Ama bu tarif zâtîyet-i ilâhîyeyi bir yerde tahdit etmek demektir. Vücut kelimesi ile Allah'ın zâtîyetini tahdit etmek mümkün değildir.

Vacibül vücûd insanın kendi varlığını esas alarak yaptığı bir tariftir. **İnsanın kendi sıfat ve isim âlemine bakarak Allah'ın zatını tarif etmesi mümkün değildir. Yani O'nun zâtını sıfata indirgeyerek bir**

tarif yapılmak istenmektedir. O halde Vacibül vücûd'un bu tarifi O'nun tekliğine gölge düşürür. Allah'ın kendi zâtîyeti için yaptığı tarif doğru ve geçerli olmalıdır. Bütün varlıklar isim alarak sıfat olmuşlardır. Varlıklar Allah'ın isimleri olarak görünmüşlerdir. Varlıklar Allah'ın sıfatlarıdır. İnsanda ise başka bir hususiyet vardır.

Allah insanı halk etti ve bütün varlıkları ona secde ettirdi. Yaratılıştta bütün varlıkların insana secdesi vacip oldu. Allah, '**İnsanı tasdik ederseniz makbulüm olur**' buyurdu. O halde vacip olan husus insana yani **Deryayı Nuru Muhammed'e** imandır. Ve ona bütün varlıkların inanması vaciptir. **Yani vacip olan vücûd Allah'ın açıldığı ve görüldüğü insan varlığı olsa gerekir.**

Vacibül vücûd kelimesi ile Allah'ın zâtı kastedilmek isteniyorsa neden "**zâtîyet-i ilâhîye**" kelimesi ya da "**vacibuz zat**" kelimesi kullanılmamış da, "**vacibül vücûd**" kelimesi kullanılmıştır. **Vücûd, Allah'ın kendisinin görüldüğü gönül olduğuna göre, o gönül vacibül vücûd'un bir görünmesi olmaktadır ki, varlıkları ona, yani Âdem'e secde ettirmiştir.**

Vacibül vücûd kelimesi ile Allah'ın zatiyeti idrak olunamaz; ancak O'nun görüldüğü gönlü işaret eder. Vacibül vücûd, O'nun zâtını anlatmaya kafi gelmez. Vacibül vücûd Allah'ın vücûd alarak görünmesi anlamını taşır ki, velâyeti işaret eder.

Deryayı Nuru Muhammed'den hâsıl olan velâyet noktaları Allah'ın vacip vücûdunu ifade etmektedir. Allah'ın zatiyetini vacibül vücûd olarak değerlendirmek tam bir ifade değildir. Onun zâtîyeti öyle bir hususiyettir ki vacibül vücûd Allah'tır dersek, o zaman zâtîyet-i ilâhîyeyi nasıl ifade edeceğiz. Vücûd birlik anlamında kullanılmış olsa bile fezadaki sonsuzluğun karşısında bir nokta bile olmayan insan bu azamet-i ilâhîyeyi vücûd kelimesi ile nasıl ifade edecek ve onu nasıl idrak edecektir? Üstelik insanın gördüğü ve anlamaya çalıştığı bu âlem esfele safilin âlemi olup Allah'ın sonsuz âlemleri içinde en alt basamakta olarak zikredilen âlemidir.

İnsan varlığının içinde yaşadığı bu dünya âlemi Allah'ı idrakte aciz kalıyorsa, Allah daha ileri idrak ve terakki için daha ileri âlemleri örneğin ahireti lütfedebilir ki, "**İnkılâb-ı Kebir**" bu âlemlerin tebdil olmasıdır.

"**Vacib vücud**" denildiğinde vacib bir Allah varlığı düşünülmektedir. Hâlbuki Allah vacib kelimesi ile bile ifade edilemez. Allah'ın zâtîyeti her düşüncenin fevkindedir. Bugünün terakkisinde Allah, kendisinin zâtîyet olarak değerlendirilmesinden de münezzehtir. Hiçbir işaret O'nun zâtîyetini ifade edemez

Bizler dünyada ilâhî kudreti bizlere bildirildiği şekliyle Allah olarak zikrediyoruz. Allah'ın dünyada başka

isimlerle ifade edildiği de malumdur. Doğrusu Allah kendisinin nasıl anılmasını istiyorsa öyle anmaktır. Allah'ımız bu tertibini "**Lâ ilâhe illallah**" ile meriyete koyduğuna ve kendisinin "**Allah**" ismi ile anılmasını arzu buyurduğuna göre, O'nu bu isimle zikretmek makbul olmandır. Fezada nâmütenâhi âlemler vardır. Peki diğer seyyarelerdeki varlıklar Allah'ı hangi kelimelerle zikretmektedirler? O halde kelimelerle ve işaretlerle bile O'nu ifade etmekten aciziz. Sonsuz olan Allah'ı sonsuzluk kelimesinden de inhiraf edip zikretmek gerekir.

'**Esfele safilin**'e indirilmek, en aşağıya indirilmek, en mahdut âleme indirilmek demektir. Zâtîyet kelimesi ile Allah'ı tahdit etmek ve O'nu tam olarak zikretmek mümkün değildir. O halde Peygamberimizin, "**Lâ uhsî senâ en aleyke ente kemâ esneyte alâ nefsike / Sana karşı senâyı sayıp bitiremem. Sen kendini senâ ettiğin (övdüğün) gibisin**" hadisinde buyurduğu gibi Allah'ın ancak kendini bilmesi ve övmesi asıl olmandır.

"**Vacibü'l Vücûd**" Allah'ın zâtîyet-i ilâhîyesini işaret etmek için kullanılmış bir isimdir. Ancak Vacibü'l Vücûd bir isimdir ve vacib olan bir vücûddan bahsetmektedir. Oysaki "**Hüve**" isimden münezzehe bir noktadır. İlâhî kudrette mevcut olan arzulara isim konulamaz. Çünkü bir isim konulursa Allah'ın o arzusu kısıtlanmış

olur. Her isim kendi mazhariyetini yaşar. **Hüve noktasında ise isim tecellisi kendi mazhariyetinin fevkinde sonsuz ve sınırsız bir mânâ alarak nâmü-tenâhilik kazanır.**

Melekler Allah'ı talep ettiklerinde Allah Âdemi yaratmıştır. Allah Âdem için "**Beni temsil eden bir vücuttur. O vücud benim, Ona secde kabulümdür**" buyurmuştur. Allah'ın âlemleri secde ettirdiği bir varlığı Allah'tan ayrı düşünmek mümkün müdür?

Allah'ımız melekleri, yani kendi kuvvetlerini zatiyetini temsil eden nokta olarak Âdeme secde ettirmiştir. O halde Allah'ı arayanlar için Vacib'ül Vücud noktası Âdem noktasıdır. Allah'ın Âdem'de kendini izhar-ı zamir eylemesidir.

"**Allah ve melekleri Peygamber Muhammed'e salâvat eder**" âyeti, Allah'ın Vacib'ül Vücud olarak Muhammed'de zuhur etmesini işaret etmektedir. Deryayı Nuru Muhammed **Hüve**'den görünmüştür ama bu sıfat olarak mütalaa edilmektedir. Velayet ise zât olarak kabul etmektedir.

Deryayı Nuru Muhammed sıfat olarak kabul edilse bile Allah'ı makam olarak temsil eden sıfattır. "**Semme Vechullah**" âyeti '**nereye dönerseniz ben oradayım**

ama ben insanda açıldım’ anlamındadır. Şüphesiz ki Allah bununla da kayıt altına alınamaz.

Varlıklar varlık olduğu için kendi gibi bir varlık aramaktadır. Onun için Allah bir varlıkta açılmış ve O gönül noktası Vacib'ül Vücud olarak görünmüştür. O **refik'ül ala** noktasıdır.

Vahdet-i Vücûd Kelimesinin Hatmül Velâyet Sırrı İle İdraki

Allah’ımız ‘**vahdet-i vücûd**’ kelimesi ile değerlendirilemeyecek kadar namütenahiliğe sahiptir. ‘Allah’tan başka bir varlık yoktur’ demek bile Allah’ın sonsuzluğunu ifade etmeye kâfi gelmemektedir. Bu şekilde düşünüldüğü takdirde, ‘**vahdet-i vücûd**’ Âdem sırr-ı hususiyeti taşıyan “**İnsan**” varlığı olarak düşünülmelidir.

Hz. Ali "**Sen kendini küçük bir şey sanırsın, oysa sende dürülmüştür en büyük âlem**" buyurmuşlardır.

Şeyh Galip; "**Hoşça bak zâtına kim zübde -i âlemsin sen / Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen**" Yani, "**Kendine iyi bak ki, âlemin özü sensin. Sen varlığın gözbebeği olan Âdem’sin.**"

'**Zübde**' kelimesi çekirdek, öz anlamına gelmektedir. '**Âlem**' de dünya, kainat, evren anlamlarında kullanılmaktadır. Bu tamlama ise, kainatın özü anlamında kullanılmaktadır. Buna göre, insan kainatın özüdür. İnsan da ne varsa, aynı oranda kâinatta da vardır. Zaten kâinatın varlık sebebi de insandır.

"**Nehcu'l Belâğâ**"da Hz. Ali gönüldeki mâna hikmetini şöyle tanımlıyor: "**Ey insan! Sen Âlem-i Kübrâ** (Büyük Âlem), **bütün gördüğün âlem ise Âlem-i Sügra** (Küçük Âlem)'dir."

Allah'ın namütenahi isimlerini taşıyabilecek ve Allah'ın vahdaniyeti ilahiyesini temsil edebilecek bir varlık olarak Âdem yaratılmıştır. Bu, Allah'ın "**Ben yeryüzünde bir halife kılacağım**" arzusunun tezahürüdür.

Allah'ın zuhur yapmış bütün isimlerinin kendisinde tezahür ettiği insan varlığı böylelikle yaratılmış bütün varlıkların hususiyetlerini kendinde taşımış oldu. O halde zübde-i kâinat sıfatına layık olan insan varlığı yeryüzünde Allah'ı temsil eden nokta yani "**Halife-i Hakk**" olmakla şereflenmiştir.

Allah'ın vahdaniyet-i ilahiyesini temsil eden insan varlığı Allah'ın arzularının ve hususiyetlerinin cem

olduğu bir vücud (varlık) olmakla hakikatte "**vahdet-i vücûd**" ismine de layık olmuştur.

Vahdet-i vücûd, Allah'ın arzularının ve hususiyetlerinin insanda cem olmasının bir numunesidir. Yani Allah'ın Musavvir'indeki arzularının cem olduğu İnsan noktası vahdet-i vücûd'dur.

Allah'ın insan varlığındaki arzularının açılması ile bu hayat meydana gelmiştir. O halde yaratılmış varlıkların toplamı olarak da düşünölen "**Vahdet-i Vücûd**" kavramı gerçek manasını Allah'ın sıfatları kendisinde cem olan ve yaratılmış varlıkların hasletleri kendi vücudunda vahdete gelen "**İnsan varlığı**" anlamında bulmuştur.

Allah evvela '**İnsan**'ı yaratmış ve insana nazire olarak da varlık âlemini yaratmıştır. Böylelikle "**İnsan**" varlığı "**vahdet-i vücûd**" ismine layık olmuştur. Bu durumda Allah'ın zâtîyetini vahdet-i vücûd ismiyle tahdit etmek mümkün değildir.

Allah'ın Zâtîyet-i İlâhîyesinin Hatmül Velâyet Sırrı İle Tekellümü

B i s m i l l a h i r r a h m a n i r r a h i m

Sevgili Efendimiz'in, "**Sana karşı senâyı sayıp bitiremem. Sen kendini senâ ettiğin (övdüğün) gibisin**" hadis-i şerifi insan ve dünya anlayışının Allah'ın zatını tam tarif edemeyeceğini işaret etmektedir.

İnsanın Allah'ı zikri, kendindeki isim ve sıfat anlayışına göredir. Zahir ulema, "*Allah'ın sıfat-ı ilâhîyesi Allah'ın zatını işaret eder, isim ve sıfatlar Allah'ı işaret ettiği için böyle söylüyoruz*" demektedir. Hâlbuki sıfat, asliyeti tam olarak ifade edemez. Sıfatî isimler ancak sıfatları ifade eder. O halde zât, sıfatların fevkindedir.

Allah'ın isimlerini zikretmek, o sıfatları tavsif etmek mânâsınadır. Ancak bu, dünya anlayışına göredir. Sıfatlar ve isimler yok iken de O'nun zatı vardı.

Bugün eski anlayışların devri geçmiştir. Rabbimizin bu zamanki arzusu daha ileri bir anlayıştır. **Hüve** her

an yeni bir şandadır. Allah, velâyet ile her devirde yeni bir şanda olduğunu buyurmaktadır.

Allah'ın zâtîyet-i ilâhîyesi, yani **Hüve**, dünya anlayışı içinde mütalaa edilmiştir. Ancak "**Lillahil Vahidil Kahhar**"a gidilirken bütün bu fikirler küsufa uğramaktadır. Zira "**ahiret dünyanın tersidir**" buyrulmuştur. Ahirette bambaşka bir yaşam tatbikatı vardır. Onun içindir ki geçmiş anlatımlar geçersiz olmaktadır. Bunlardan geçmek lazımdır. Dünyadaki din salikleri bu noktada takılmaktadırlar. Bu arzu, '**İnnehu alimün bi-zatissudur**' sırrı ile insan kalplerine yazılmaktadır. Manevi ve maddi terakki, eski anlayışa müsaade etmemektedir.

Zahir ulema, kesin bir lisan ile konuşmamaktadır. Dini merkezlerden din anlayışı ile ilgili olarak verilen fetvalar insanları tatmin etmekten uzaktır. Papalık da iki bin senedir inandıklarından vaz geçerek başka bir yol izlemektedir. İnsanlar bugün, eski din anlayışlarından tatmin olamamaktadırlar. Papa için, "**Son Papa**"dır diye bir kehanette bulunulmuş, bu da Papanın konumunu kaybetmesine işarettir. Çünkü onların fikriyatı zaten geçerliliğini yitirmiştir.

Dünyada da başka âlemlerde de görünen ilâhî gönül noktası, "**Deryayı Nuru Muhammed**"i temsil eden mümessil noktadır. Her âlemde görünen mümessil gönül

noktası o âlemin yaşam sistemine ve sıfat varlığına göre Allah'ı anlatır. Hepsi de ilâhî kudreti tasdik etmektedirler. Allah'ımız yaratılmış bütün âlemlere nispet edilen idraki değiştirmektedir. Çünkü İnkılab-ı Kebir'e hazırlık vardır. Allah'ımız, "**Siz sadece yaşadığınız dünyaya nispetle beni idrak ettiniz. Hâlbuki daha nice âlemler yaratarak sizi daha ileri idrake vardıracağım. Hayret içinde kalacaksınız**" buyurmaktadır. Bugün indirilen bu ilham bütün âlemlerdeki velâyet noktalarında ifade edilmektedir.

Kadın erkek birlikteliği dünya varlığı içinde cismaniyetle ilgili bir konudur. İnsanlar için cismani zevk olarak bir değerlendirme vardır ancak esasta ilâhî bir vazife yerine getirilmektedir, kabulü daha doğru olur.

Her âlemde Allah'ın arzusunun tatbikatı vardır. Yani bu âlemdeki ilhamlar diğer âlemlerdeki velâyet makamlarında da inmektedir. on sekiz bin âlem sözü vardır. Bu, Hz. Muhammed (s.a.v) de zuhur eden ilâhî hükmün diğer âlemlerde de zuhur ettiğine işarettir. Yani on sekiz bin âlem tahdit değil, namütenahiliği ifade etmektedir.

Son zamanlardaki feza araştırmalarına bakıldığında esefe safilin olarak bilinen bu fezadaki azamet-i ilâhîye karşısında Allah'ın zatı hangi sıfat ve isimlerle değerlendirilecektir? Geçmiş anlayış bugün değişmektedir. Bu kitaptaki anlatımın bir hususiyeti de bu olsa gerekir.

İnsan dışındaki varlıklar Allah'ın zatını idrak edemeyip O'nu meçhul gibi değerlendirmişlerdir. İlâhî varlıktan bir parça olan varlıklar asliyeti idrak edememişlerdir. Çünkü varlığın tamamını idrak lazımdır; o da mümkün değildir. O zaman Allah'ımız kendisini mana olarak taşıyacak bir varlığı yani Âdem'i yaratmıştır. Böylelikle Âdem'i kabul, Allah'ı kabul gibi olmuştur. Âdem'i red ise Allah'ı inkâr gibi olmuştur. O halde Deryayı Nuru Muhammed'e iman icap etmektedir. Allah'ımız, Deryayı Nuru Muhammed'i idrak edeni makbul tutmuştur.

Allah'ımız, varlıkların kabul etmesi mecburiyetini koyduğu Âdem noktasından kendisini izhar ettiği halde insanın Allah'ı ihata etmesi mümkün değildir. Ama Âdem'i kabul Allah'ın kabulündedir.

Peygamberimizin, "**Ben Âdem su ile toprak arasında iken nebi idim**" beyanı Deryayı Nuru Muhammed'i kabul etmenin vacip olduğuna işarettir. Bir şeyi ihata için o şeyin tamamına sahibiyet lazımdır. **İnsan, Allah'ı ihata edemez; ancak O'nun arzusu kadar O'nu idrak edebilir.**

Allah insanı yarattı. İnsanın halleri Allah'ın ondaki arzusu hoşuna gitti ve insanı bağışladı. Bir de İnsan, Allah'ın zevkine uyan şeyler yaparsa Allah daha da makbul tutar. İnsanın Allah ile olan halleri Allah'ın makbulu olmuştur.

Allah'ımız, "**Beni Allah ismim ile zikredin.**" buyururken, bazı İslâm mütefekkirleri, Yunan mitolojisi-
sindeki "*Tanrı*" kelimesini ısrarla kullanmaya devam et-
mektedirler. Şunu sormak lazımdır; tanrı kelimesi
ile Allah'ı zikretmiş olur muyuz? Bir kere Tanrı kelimesi
çokluğu işaret eder. Savaş tanrısı, bereket tanrısı vb.
'*tanrılar*' anlayışı putperestliği ifade eder.

Bir de, "*tek tanrılı dinler*" ifadesi kullanılmaktadır.
Sanki birkaç tane tanrı varmış ve onlardan birinin de
birçok dini varmış gibi. Yahut; Musevîlerin ayrı, Hıristi-
yanların ayrı, Müslümanların ayrı tanrıları varmış gibi.
Temel bozuk olunca bu temelin üzerine inşa edilen yapı
da bozuk olmaktadır.

"*Çok tanrılı dinler*" diye bir kavram da kullanıl-
maktadır. Burada tevhid nasıl olacak? Bu kadar tanrı bir
araya gelip nasıl tevhide gelinecek? Bunu insanlar mı
yapacak? Anlaşılır gibi değildir.

Bir zamanlar "*Tanrı uludur*" diye ezan okunurdu.
'**Ulu**' kelimesi büyüklük anlamındadır. Ulu dağlar, ulu
çınar vs. Şimdi Tanrı uludur diyenler tanrıyı hangi ululuk
mertebesinde değerlendiriyorlar? Neden "**Allah**" ismi
zikredilmiyor da ısrarla "*Tanrı*" deniliyor? Allah'ımız,
"**Ben Allah'ım**" buyurduğu halde neden hâlâ "*Hayır sen
tanrısın*" deniliyor bundaki maksat nedir? Bugün bütün
bu fikirler küsufa uğramıştır.

Allah kelimesi ilâhî bir şifredir. Her yerde şifreye dikkat ediliyor da bu hususta neden dikkat edilmiyor? Bilgisayarı açarken bile şifre lazım değil mi?

Allah'ımız, "**Bana gelirken benim ismimi zikredin; Allah ismini zikredin ki bana kolay gelebilesiniz**" buyuruyor, ancak insanlar tanrı kelimesini kullanarak Allah'a ulaşmaya çabalyorlar. Burada bir tuhafılık yok mu?

Bir beyanda Rabbim şöyle buyurmuştur: "**İnsanlar ilâhî âleme gelmeden vücutlarından vazgeçemiyorlar.**"

Nitekim bu hususla ilgili olarak Sevgili Efendimiz, "**Ölmeden önce ölünüz, ilâhî ahlâk ve sıfatla mütehallik ve muttasıf olunuz.**" buyurmuşlardır.

Hiçbir varlık Allah'ın ona verdiği vasıf ve suretin dışında değerlendirilemez. Her varlık ancak onu yaratan tarafından vasıflandırılabilir.

Allah dini olan İslâm, hiçbir felsefi fikir ile bağdaştırılamaz. Çünkü İslâm, Allah'ımızın bizlere lütfettiği ilmi ilâhi hakayıktır. Böyle azamuşşan bir lütuf kişilerin sadece dünya yaşamıyla sınırlı olan anlayışları ile nasıl karşılaştırılabilir.

Muhyiddin-i Arabî Hazretleri, "**Eşyaya kul gözü ile bakarsan çok; Allah gözü ile bakarsan bir görürsün.**" buyurmuştur. Böyle bir görüşe sahip olmak için bir rehber, bir gönül bulmak icap etmektedir. Bütün bu hakikatler meydanda iken insanların çoğu gurur ve gösteriş içerisindedir.

İnfitar sûresi 6. âyetinde,

"Ya eyyühe'l insanü ma garreke birabbi'l keriyemi"

"Ey insan nedir seni kerem sahibi Rabbine karşı mağrur (gururlu) eden." buyrulmaktadır.

Eğer insan Allah'tan başka mevcut yok deyip Mürşid eli tutarsa ve o gönle teslim olursa bu, onu düşürmez yükseltir.

Şeyh Galip bir şiirinde,

Efendimsin cihanda itibarım varsa sendendir.

Miyan-ı aşıkanda iştiharım varsa sendendir."(Aşıklar arasında şöhretim varsa sendendir) diyerek, Sevgili Efendimize duyduğu aşkını terennüm etmiştir.

İlâhîyatçılar neden bu aşkın peşinden değil de, Yunan filozoflarının ardından giderek oradan devşirdikleri ile İslâm'ı tarif etmeye kalkıyorlar?

Allah öyle sonsuz bir hakikattir ki, onu hiçbir insanın tam olarak idrak etmesi mümkün değildir. Ancak Allah kendisinden kendisine idrak eder ve kendisini "**İnsan**"da görür yani kendi aynasında kendini görür o zevki duyar.

Ey insan! Gel gönlünü aç. Aç ki, Allah o gönülde kendini müşahede etsin. O zaman hakikati bilmiş ve bir güzellik kazanmış olursun. Yoksa öyle gelir öyle gidersin. Eğer baki kalmak istiyorsan Allah'a iltica et. İstimdatın O'ndan olsun. Eğer vücûdundan vazgeçmezsen günü geldiğinde istemesen de vazgeçeceksin. Öyleyse gel sen şimdi vazgeç de, o çetin günü bekleme. O zaman hakikati bulursun.

S O N S Ö Z

B i s m i l l a h i r r a h m a n i r r a h i m

Vahdet-i vücûd konusu çok yönlü bir konu olmakla beraber bugüne kadar gelen değerlendirmeler vahdet-i vücûd var mıdır, yok mudur? Doğru mudur, yanlış mıdır? Şeklinde olagelmıştır. Bu durumda bazı şeyler tamamen kulluğa, bazı şeyler tamamen Allah'a verilerek ikilik haline getirilmiştir. İlâhî azametinin karşısında Allah'a sübutî ve selbî deliller tayin etmeye kalkılması da gülünç olmaktadır.

Bugün Allah'ın lütfettiği ilim de tetkik edildiğinde, sadece maddi âlemi değil, insan düşünce ve duygularını, hatta hayallerini dahi Allah'ın lütfetmiş olduğu hasletler olarak değerlendirmek icap etmektedir. Çünkü dünyanın dışındaki feza araştırmalarında da, beşer düşüncesinin çok üstünde tatbikatlar görülmektedir. Bunlar her ne kadar teknoloji ile ifade edilmeye gayret edilse de bu hususlar dini anlamda, o âlemlerde de Allah'ın arzu ve tatbikat hususiyetlerine işaretler olarak görülmektedir.

Bu durumda bu muazzam teşkilâta karşı insan fikriyatının çok aciz kaldığı anlaşılmaktadır. Bu aciziyet

içinde Allah'ın vücûd-u ilâhîyesini münakaşa etmek gülünç olmak demektir. Bu durumda insan için en güzeli, Peygamberimizin tamamlamış olduğu Allah dinini idrak ile ondaki hususiyetleri kabul ve tasdiktir. Fakat bütün bunlara rağmen Allah'ın sonsuz âlemler içinde nokta dahi olmayan insana rahmetini lütfetmesi büyük bir müjde ve iltifattır.

Burada, kulun Allah'a şükür ve teşekkürünü tam olarak ifa edemeyeceği belli olmaktadır. Bu azamet karşısında kişinin edep ve terbiyesini muhafaza etmesi gerekir. Allah dualarımızı kabul buyursun.

Sonsöz olarak vahdet-i vücûd hakkındaki değerlendirmelerimizi şöyle sıralamak yerinde olur:

1- Vahdet-i vücûd hakkındaki değerlendirmeler dünyevî ve fikrî kalmaktadır. Velâyet ise Allah'ın verdiği ilham ve beyana göre değerlendirme yapmaktadır. Velâyet, tatbikat ile vahdet-i vücûd kelimesini bilmektedir.

2- Allah bir cisme hulûl etmez. O takdirde ikilik olur. Bir hulûl eden var, bir de edilen var demektir ki, ikiliktir. Zaten bütün varlıklar O'ndan görünmelerdir.

3- Maddenin yok olması söz konusu değildir. Madde bir başka maddeye veya maddelere, ya da aslı olan enerjiye dönüşmektedir.

4- Vahdet-i vücûd hakkında herkes Muhyiddin-i Arabî'nin eserlerini dikkate almaktadır. Yaratılan varlıkları sayarak Allah'ı değerlendirmek O'nu tahdit etmek gibi olur. Her şeyin aslı **Hüve**'dir. Hüve yaratılmış varlıkları kendi vücûdu içinde teşkilatlandırmıştır. Hiçbir varlık kendini ispat edemez. Çünkü her varlık fânidir. Bu fânilik, Allah'ın bâki olduğuna işarettir. Geçmişe bakıldığında sonsuz zaman içinde bütün tatbikatın Allah'a ait olduğunu görürüz. Fakat geçmiş tatbikatın zuhur ettiği varlıklar ve cisimler bugün yoktur. O halde bâki olan ancak Allah'tır.

5- Nâs bugüne kadar Allah'ın tatbikatlarını nazarı dikkate alarak Allah'ı idrake çalışmışlardır. Ancak bugün **Hüve**'nin açılması vardır. Hüve'nin hususiyetinin Hüve tarafından bildirilmesi, bu konudaki bütün mütalâaları nihayete erdirmiştir. Çünkü Hüve hepsini zâta toplamıştır. O '**Zâtüz Zât**'tır. Bu, Hüve'nin **Hatmül Velâyet** sırrını açmasıdır. **Hüve**, Hatmül Velâyet sırrı ile kendini ifade buyurmuştur.

6- Dünya ve ahirette tatbikatı gören gönüller hep O'dur. Yani O'nun anıldığı gönüller olarak, o gönüllerden kendini izhar etmiştir.

7- Vahdet-i vücûd fikriyatında hep madde olarak değerlendirme âdeti vardır. Varlık olan maddenin asliyetinin Allah olduğuna işaret etmişlerdir. Bundan daha ileri olarak insandaki fikir ve düşünceler, duygular, hasletler her şey yine O'na aittir. Eğer O'ndan ayrı düşünceler olsa idi, o zaman insan Hâkktan gayrı bir şeyler yaratmış gibi olurdu. Hâlbuki hepsi O'na aittir. Nâs bu hasletleri kendine ait gibi görerek mekre düşmektedir. Ahiret âleminde her şeyin O'na ait olduğunun idrakine varılacaktır.

8- “*Mûtu kable en temûtu / Ölmeden önce ölünüz*” hadisi sırrınca, bir veli Mürşid elinde, kişinin kendi varlığının gerçekte Allah'ın varlığı olduğu daha dünya hayatında iken idrak edilirse, o zaman ahirette de bu durum devam eder ki, vahdet-i vücûdu fiilen bilmiş olur.

“**Ete kemiğe büründüm Yunus diye göründüm**” diyen Yunus Emre bunu ifade etmiştir. Kişi kendini Allah'ın parçası olarak bilirse Allah ebedi olduğuna göre, o da ebedilik kazanmış olur. Allah kulda bu ikrarı yaptığına göre onu ebedi kılmış demektir.

Ölüm nedir? Diye sual edilse; Allah'ın o şekil ve surette görünmeyi arzu etmemesi o varlık için ölüm olur.

Su donduğu zaman buz olur. Ama asliyeti sudur. Su kaynatıldığı zaman buhar olur, bulut olur, ama asliyeti yine sudur. Bütün varlıklar da, Şekil ve suret almıŐ olan isimlerini, sıfatlarını terk edince zâtiyete varır ki, Allah'tır.

9- Hâkkı bulmak, iki ayrı varlık var ve kul varlığı Allah varlığını buldu anlamında değildir. Kendi varlığının idrakine varmaktır. Asliyet-i ilâhîyeyi idrak etmektir. Bu, ilim ile mümkündür. Onun için Hz. Muhammed (s.a.v) ilmi efdal tutmuştur.

Bu bilgi '**Ehl-i Beyt**' yolunu işaret etmektedir ki, velâyet yoludur. Bu ilim kitap okumakla değil, Hâkkı bulmuş bir insandan, yani "**Mürşid**" noktasından tahsil edilir.

10- Şirk, kişinin kendine vücûd izafe etmesi demek olur ki, kul kendini hiÇbir zaman ispat edemez. Olaylar kişilerin arzularının dıŐındadır. Hangi arzumuzu tam mânâsı ile gerŐekleŐtirebildik ki? Bir hadis-i Őerifte, "**Kendine vücûd izafe etmek kadar büyük günah yoktur**" buyrulmaktadır.

11- Kişi aynada kendini görür. Kişi ne yaparsa aynada onu görür. Aynaya konuŐsa aynadan aynı hareketi görür. İnsan Allah'ın aynasıdır. Kişinin Allah'tan ayrı bir varlığı yoktur.

12- Bugün Allah bütün varlıklardaki arzusunu tamamlıyor. Bütün velâyet de bugüne kadar olan terakkiden haberdardır ve '**Kün**' emri ile ahirette toplanacak olan velâyet, Allah'ın bu zamandaki ilhamlarından ve lütfettiği bilgilerden haberdar olarak huzura geleceklerdir. Bu tatbikat Allah'ımızın kendisinden kendisindedir. Hangi gönlü hangi noktaya getirecektir? Bu, Allah'ın kendi takdiridir. O halde işte bu; '**İnkılab-ı Kebir**'dir.

Velâyet Allah'ın tevhidini anlatır. Ehl-i zahir ise ancak dünyevî bir görüş ile Allah'ı tarife çalışmıştır. İslâm'ın kendine mahsus hususiyetleri vardır. Peygamberimiz Allah'ı nasıl tanıyıp bileceğimizi ve onu nasıl zikredeceğimizi bildirmiştir. Meşru olan Peygamberimizin bildirdikleridir. Bu, Allah'ın kendini tarif ve tavsif etmesidir. Allah'ın Peygamberimizle bildirdiği şekilde Allah'ı tarif ve tavsif etmek gerekir. Bunun dışındaki fikirler ile Allah'ı zikretmek makbul olmaz.

Müsteşrikler ve bu fikirde olanlar akıl ile Allah'ı tarif etmeye çalışmışlardır. Akıl ile Allah'ı tarif etmeye kalkınca da bu konuda söz sahibi olduklarını düşünmüşlerdir. Allah'ın kendisini peygamberi ile beyan ettiği şekli ile tarif ise onlara ters gelmektedir. Kendi fikriyatlarında tarif etmek suretiyle sanki konunun hâkimi gibi olduklarını düşünüyorlar. Batıda ve İslâm'da Allah'ı akıl ile tarif

etmeye çalışanlar yani Allah'ı kendi arzularına göre tarif edenler aynı paraleldedirler. Bu anlatım Hüve'nin feyzi ve lütfuyudur. O'nun arzusudur. O'nun bildirdiklerinin dışındakiler velâyet dairesinin dışındakilerin kendi anlayışlarıdır.

Vahdet-i vücûd anlatımı bugünün terakkisinde Allah'ın arzusunda olan bir anlatım değildir. Öyle tavsif edilmiştir. O zaman için öyle söylenmiştir. Ama bugünün feyzi çok ileridir. Vahdet-i vücûd anlatımı bugün açılan ve lütfedilen ilâhî feyzi karşılamaktan uzaktır. Bugün "Hüve" nin çok ileri feyzi vardır. Allah'ın zâtîyet feyzinin karşısında vahdet-i vücûd anlatımı sıfatı kalmaktadır.

Allah'ımızın ilm-i ilâhîyesi elbette bu kitapta yazılanlarla sınırlı değildir. Her geçen zaman içinde daha ileri açılmalar olacağı da muhakkaktır. Bu kitap vahdet-i vücûd konusunda bir fikir vermek amacıyla kaleme alınmıştır. Her ne kadar dikkat edildiyse de lisan bakımından ifadelerde atlama olmuş olabilir. Bu hatalardan dolayı Allah'tan bağışlanma dileriz.

Hüve't Tevfıku'r Refik
ELL HACC HÜSEYİN VEDAD

L Ü G A T Ç E

A

Abdiyet: Kulluk.

Ahsen-i takvim: En güzel kıvamda yaratılmış insan.

Ahz-ı feyz: Feyz almak.

Âlem-i Âmâ: Allah'ın bilinmeyen kendi âlemi. İsim ve sıfat tatbikatının fevkinde olan hususi âlem.

B

Bâtın: İç.

Bidayet: Başlangıç.

C

Cevher: Öz.

E

Ef'ali zatiye: Zâtîyetin fiiliyatla bilinmesi.

Fass: *Füsûs ü'l Hikem*'in her bölümü.

F

Ferdiyyet: Hz. Muhammed (s.a.v) in ilâhî sırlarından bir sır.
Allah ile ferdiyet kazanma hâli.

H

Hadis: Söz.

Hakikat-ü'l Hakayık: Hakikatlerin hakikati.

Haslet: Özellik.

Hazerat: Hazretler.

Huşu: Heybetli bir huzurda duyulan alçak gönüllülük.

İ

İçtihad: Dini kaynaklardan yeni hükümler çıkarmak.

İhata: Kuşatma.

İntisap: Bir Şeyhin evlatları arasına katılma.

İzafî: Göreceli.

İzhar: Zahir hâle getirme.

İzhar-ı zamir: Kimliğini açıklamak. Kendini belli etmek.

K

Kadim: Ezelî.

Kasem: Yemin.

Kitab-ü'l Vücûd: Varlık kitabı.

Küsuf: Geçersiz hâle gelme.

L

Lahza: An.

M

Mahfiyet: Gizlenme.

Maruf: Bilinen, tanınan.

Mehaz: Alıntı kaynağı.

Mekir: Tuzak. Aldatma.

Mesabe: Derece. Rütbe. Kadar.

Mesele-i mühimme: Önemli mesele.

Meşrep: Karakter. Mizaç. Huy.
Meta: Geçimlik, dünya geçimliliği.
Muzaf: İfade edilen, ait olan.
Müellif: Telif sahibi. Orijinal bir eseri meydana getiren kimse.
Mükellef: Kendisine vazife verilmiş kimse.
Mülahaza: Fikir yürütme.
Mülhid: Dinden dönmüş.
Münacat: Allah'a yakarma.
Münhasır: Bir şeye özgü ve sadece onun tekelinde.
Müstağni: Zengin. İhtiyaç duymayan.
Müşkil: Zor.
Mütalaa: Fikir öne sürme.

N

Nass: Dinin kaynağı olan âyet ve hadisler.
Necis: Pis.
Nehy: Yasaklama.
Nihan: Gizli.
Nispet: Orantı.

R

Raci: Geriye dönen. Rücû eden.

S

Selbî Sıfatlar: Allah'ta olamayacak sıfatlar.
Subutî Sıfatlar: Allah'ta sabit olan sıfatlar.
Süflî: Aşağılık.
Sülûk: Manevî yollar.

Ş

Şerh: Açıklama, işaret etme.

T

Taalluk: Alakalı olma.

Tac-ı telvin: Allah'ın yakınlık verdiği gönle makam ihsan etmesi

Tahdit: sınırlandırma.

Taht-ı temkin: Manevî kâmillik ve olgunluk hâli.

Tahvil: Hâlden hâle geçme.

Tasarruf-u kudret: Kudret üzerinde tasarruf hakkı.

Tasavvur: Tasarlama. Sûret verme.

Tayyip: İyi, güzel, temiz.

Teşbih: Benzetme.

U-Ü

Ulu'l-azm: Azamet sahibi.

Ünsiyet: Dostluk. Yakınlık.

V

Vakar: Manevî ciddiyet ve ağırbaşlılık hâli.

Vecd: Kendinden geçme.

Vech: Teveccüh edilen nokta. Yüz.

Vücûd-u Mukaddes-i Yegâne-i Zaman: (Zamanın yegâne mukaddes varlığı) Zamanın Sahibi.

Vüs'at: Kapsama hâli. Kuvvet. Bolluk.